

ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

1959 г. **50** 2009 г.

ЧЕТВЪРТО ОТДЕЛЕНИЕ

ДЕЛО ORCHOWSKI срещу ПОЛША

(Жалба № 17885/04)

РЕШЕНИЕ

СТРАСБУРГ
22 октомври 2009 г.

ОКОНЧАТЕЛНО

22.01.2009 г.

Настоящото решение става съгласно член 44 § 2 от Конвенцията. То може да претърпи редакционни промени.

По делото Orchowski c/y Полша

Европейският съд по правата на човека (Четвърто отделение), заседаващ като Камара в състав:

Nicolas Bratza, *председател*,

Lech Garlicki,

Giovanni Bonello,

Ljiljana Mijović,

David Thor Björginsson,

Ledi Bianku,

Mihai Poalelungi, *съдии*,

и Lawrence Early, *секретар на отделението*,

след разисквания в закрито заседание на 13 октомври 2009 г.,
постановява следното решение, прието на тази дата:

ПРОИЗВОДСТВОТО

1. Делото е образувано по жалба (№ 17885/04) срещу Полската република, като жалбата е подадена в Съда на основание на член 34 от Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи („Конвенцията“) от гражданин на Полската република – г-н Krzysztof Orchowski („жалбоподателя“) на 11 май 2004 г.

2. Жалбоподателят се представлява от г-жа К. Burska, адвокат с практика в Kobierzyse. Полското правителство („Правителството“) се представлява от своя агент г-н J. Wolasiewicz от Министерство на външните работи.

3. Жалбоподателят твърди по-специално, че условията на задържането му под стража са довели до нехуманно и унизително отношение към него в нарушение на член 3 от Конвенцията. Съдът по своя инициатива счита за необходимо да изследва и въпроса за спазването от Полша на изискванията по член 8 от Конвенцията във връзка с проблема около пренаселването *vis-à-vis* правото на жалбоподателя на зачитане на неговата физическа и психическа неприкосновеност или на правото му на личен живот и защита на личното му пространство.

4. На 30 март 2007 г. председателят на Четвърто отделение на Съда взе решение за обявяване на жалбата. По реда на член 29, параграф 3 от Конвенцията Съдът взе решение да разгледа жалбата по същество едновременно с проверката на нейната допустимост.

ФАКТИТЕ

I. ФАКТИЧЕСКИ СЪСТАВ

5. Жалбоподателят г-н Krzysztof Orchowski е полски гражданин, роден през 1971 г. и понастоящем изтърпява наказание лишаване от свобода в затвора във Вроцлав, Полша.

A. Условия на задържане на жалбоподателя

6. До изпращането на материалите по настоящото дело на полското правителство жалбоподателят е държан под стража последователно в четири места за задържане (вж. точки 8 – 45 по-долу). На 26 април 2007 г. той обаче е прехвърлен в затвора Kaminsk, а оттам на 3 юли 2007 г. в центъра за задържане в Gdansk. След това, на 13 февруари 2008 г. е преместен затвора Goleniow. По-късно, на неуточнена дата, но както изглежда, в края на 2008 г., е прехвърлен в центъра за задържане Mokotow във Варшава. Най-накрая е преместен в затвора във Вроцлав, където остава да изтърпява наказанието си.

7. Твърденията на страните относно условията на задържането на жалбоподателя преди април 2007 г. са до голяма степен противоположни. Правителството не прави каквито и да са коментари относно задържането на жалбоподателя след тази дата, освен за периода, в който жалбоподателят изтърпява наказанието си в затвора Goleniow.

1. Център за задържане Slupsk

(а) Безспорни факти

8. В периодите от 5 септември до 11 декември 2003 г., от 30 декември 2004 г. до 11 февруари 2005 г., от 19 юли до 2 декември 2005 г. и от 20 декември 2005 г. до 6 март 2006 г. жалбоподателят изтърпява наказанието си в центъра за задържане Slupsk.

9. Задържаните в центъра Slupsk имали право на едночасов престой навън на едната от двете площадки с площ съответно 276 и 141 кв.м. Групи от по тридесет и петнадесет задържани ползвали съответно всяка площадка. Жалбоподателят е имал достъп до телевизия и до стаята за развлечения в центъра за задържане два пъти седмично за по два часа. Той можел да гледа телевизия и да играе тенис на маса.

(b) Спорни факти

i) Правителството

10. Правителството посочва, че по време на първия си престой в центъра за задържане Slupsk (от 5 септември до 11 декември 2003 г.) жалбоподателят е държан в шест различни килии. Площта им се движела от 8 до 27 кв.м., а броят на обитателите им се движел от един до шест. Във всеки случай площта, падаща се на едно лице, е в диапазона между 3 и 13 кв.м.

11. Относно другите периоди от задържането на жалбоподателя Правителството заявява, че центърът за задържане Slupsk не съхранява никаква документация относно настаняването на жалбоподателя или за броя на настанените във всяка килия затворници. То отбелязва, че не е имало възможност да се води отчет поради това, че броят на задържаните, настанени в дадена килия се променял много често, дори по няколко пъти на ден.

12. Правителството признава, че по време на задържането на жалбоподателя центърът за задържане Slupsk е бил пренаселен. То посочва, че началникът на

центъра за задържане е бил длъжен редовно да информира компетентните съдии по изпълнение на наказанията за обстоятелството, че задържаните разполагат с по-малко от законово определените 3 кв.м. площ на лице.

13. Правителството заявява също, че задържаните са имали право на баня с топла вода най-малко веднъж седмично. Към релевантния период помещението с душеве в центъра за задържане Slupsk е било оборудвано с дванадесет душа. Лишените от свобода вземали душ на групи от по дванадесет души.

14. В периода между юли 2003 г. и февруари 2006 г. Държавният санитарен контрол (*Państwowy Inspektorat Sanitarny*) в Slupsk прави пет проверки в центъра за задържане Slupsk. Правителството обаче не предоставя информация за резултатите от тези проверки. То отбелязва, че килиите в центъра за задържане Slupsk се дезинфекцирали веднъж седмично. Освен това всеки месец на задържаните се раздавали достатъчно количество хигиенни и санитарни средства. Затворниците сменяли бельото си веднъж седмично, а дрехите и обувките си – толкова често, колкото било необходимо. Спалното бельо се перяло веднъж на всеки две седмици. Задържаните се хранели в килиите си.

15. Килиите на жалбоподателя били добре проветрявани. Те били в добро състояние, тъй като били ремонтирани само преди няколко години.

ii) Жалбоподателят

16. Жалбоподателят твърди, че по време на първия си престой в центъра за задържане Slupsk неговата килия била с площ 17 кв.м. и в нея имало десет задържани, в т.ч. жалбоподателя (по 1,7 кв.м. на лице).

17. Официалните статистически данни, които адвокатът на жалбоподателя получил от началника на звено „Преса и комуникации” в Главна дирекция по изпълнение на наказанията, разкриват следните данни. Пренаселеността (степената, в която броят на лишените от свобода надвишава максимално разрешения капацитет на конкретно място за лишаване от свобода) в центъра за задържане Slupsk по време на първия престой на жалбоподателя там възлиза на почти 11%, по време на втория му престой – 3%, на третия – 14%, а по време на четвъртия му престой – почти 4%.

2. Затворът Sztum

а) Безспорни факти

18. В периодите 12 декември 2003 г. – 28 януари 2004 г., 23 – 29 март 2006 г., 22 юни – 2 август 2006 г. и 30 август – 18 октомври 2006 г. жалбоподателят изтърпява наказанието си в затвора Sztum.

(b) Спорни факти

i) Правителството

19. Правителството посочва, че по време на престоя му в затвора Sztum жалбоподателят е държан в осем различни килии. Площта на всяка от тях била над 6,5 кв.м., а в тях имало между едно и три лица, включително жалбоподателя. През повечето време на едно лице се падала площ между 3,2 и 3,5 кв.м. В периода от 30 август до 18 октомври 2006 г. жалбоподателят обаче е настанен в килия № 295 с площ 6,6 кв.м., където съжителства трима задържани, включително жалбоподателя. В тази килия площта на лице не надвишавала 2,2 кв.м.

От друга страна Правителството подчертава, че в периодите 12 декември 2003 г. – 28 януари 2004 г., 23 – 29 март 2006 г. и 22 юни – 2 август 2006 г. условията за живот, осигурени на жалбоподателя в затвора Sztum, отговарят на националните стандарти.

20. В разглежданите периоди от време в затвора са извършени четири проверки от санитарните власти (на 9 декември 2003 г. и на 9 март, 9 юни и 11 ноември 2006 г.). Тези проверки не разкриват нарушения. Килиите в затвора Sztum били чисти, достатъчно проветрени и като цяло в добро състояние.

21. Лишените от свобода вземали топъл душ най-малко един път седмично, като банята се ползвала на групи от максимум двадесет и пет души.

22. Жалбоподателят имал достъп до „всекидневната” на затвора, където можел да гледа телевизия или да играе игри, както и до спортен салон с площ от 476 кв.м., където можел да играе волейбол и да се занимава и с други спортове. Наред с това, лишените от свобода имали право на едночасова разходка навън на една от четирите площадки. Две от площадките били с площ съответно 1800 и 1200 кв.м. Пътеките на тези две площадки били дълги съответно 136 и 108 метра и широки два метра. Другите две площадки били по 500 кв.м. всяка. Пътеките на тези площадки пък били с дължина шестдесет и пет метра и широчина – два метра. Разходките били на групи от по максимум 40 лишени от свобода.

23. В затвора Sztum храната била разнасяна три пъти дневно направо в килиите. На обяд лишените от свобода получавали топла храна. Храната в затвора била вкусна и с добро качество.

ii) Жалбоподателят

24. Жалбоподателят твърди, че килията му по време на първия му престой в затвора Sztum е с площ 24 кв.м., която споделял с девет лица, включително жалбоподателя (2,6 кв.м. на лице). През втория си престой в същия затвор жалбоподателят е държан в килия № 394 в сектор IV с площ 9 кв.м., която се споделяла от четири лица, включително жалбоподателя (по 2,25 кв.м. на лице).

25. Съгласно официалните данни, получени от адвоката на жалбоподателя от Главна дирекция по изпълнение на наказанията, процентът на пренаселеност на затвора Sztum стигал почти 10% по време на първия престой на жалбоподателя там, 20% през втория и третия му престой и почти 25% по време на четвъртия му престой в този затвор.

3. Центърът за задържане Gdansk

(а) Безспорни факти

26. В периодите 28 януари – 15 април 2004 г., 10 март – 19 юли 2005 г., 2 – 20 декември 2005 г., 10 май – 6 юни 2006 г., 2 – 30 август 2006 г., 18 октомври 2006 г. – 13 февруари 2007 г. и 3 юли 2007 г. – 13 февруари 2008 г. жалбоподателят изтъпява наказанието си в затвора Gdansk.

(б) Спорни факти

і) Правителството

27. Правителството посочва, че по време на престойта му в затвора Gdansk жалбоподателят е държан в двадесет и три различни килии. Площта им варира от 5,5 до 24,5 кв.м. То посочва освен това, че не е воден отчет за процента на запълване (брой на затворници в килия и жилищна площ на затворник) по време на първите два престоя на жалбоподателя в центъра за задържане Gdansk.

По време на третия, четвъртия, петия и шестия престой на жалбоподателя броят на леглата в килиите на жалбоподателя варира от две до шест. Площта на лице в този период обикновено била малко над 3 кв.м. В продължение на двадесет дни през май 2006 г. и на двадесет дни през август 2006 г. обаче жалбоподателят дели килия с четирима други затворници, като на всяко лице се пада по 2,8 кв.м. площ. Освен това в продължение на една седмица между май и юни 2006 г. не е воден отчет за съкилийниците на жалбоподателя.

28. Правителството признава, че в разглеждания период центърът за задържане се е сблъсквал с проблема пренаселване. На 19 юни и 13 септември директорът взема решение за намаляване на разполагаемата площ на лице под законовия стандарт от 3 кв.м.. При всеки от тези случаи компетентният пенитенциарен съдия е надлежно информиран за ситуацията.

От друга страна Правителството представя писмо от администрацията на центъра за задържане Gdansk с дата 19 декември 2007 г., в което се посочва, че за неопределен период от време жалбоподателят е настанен в килия с площ от почти 6,5 кв.м. Той дели тази килия само с един затворник.

29. Правителството не представя информация за запълнеността на центъра за задържане Gdansk за времето на престоя на жалбоподателя там от 3 юли 2007 г. до 13 февруари 2008 г.

30. През разглеждания период са проведени петнадесет санитарни проверки от Градския или от Регионалния санитарен контрол Gdansk: една през 2004 г., четири през 2005 г., пет през 2006 г. и още пет до май 2007 г. Те констатираат, че килиите са чисти, добре проветрени и светли.

31. Жалбоподателят е имал възможност да взема топъл душ минимум веднъж седмично. Задържаните посещавали банята в групи, съответстващи на броя на душовете в даденото помещение.

Спалното бельо е сменяно обикновено веднъж на две седмици, дори често, когато се считало за необходимо.

32. Жалбоподателят имал право на едночасова разходка на открито в група от по тридесет човека на една от четирите площадки. Размерите на площадките варирали между 36 и 101 кв.м.

33. Храна се разнасяла три пъти на ден направо в килиите. Тя била вкусна и с добри хранителни качества. На обяд винаги се поднасяла топла храна.

ii) Жалбоподателят

34. Жалбоподателят заявява, че центърът за задържане Gdansk бил пренаселен.

35. За целта той представя копие от издаден от администрацията на центъра за задържане Gdansk документ, съдържащ списък на килиите на жалбоподателя. Информацията за преместванията на жалбоподателя в различни килии на центъра, и по-специално номерата им и датите на настаняването му в друга килия, съответства на представените от Правителството данни. Представеният от жалбоподателя документ съдържа обаче и информация, която липсва в документацията, представена от Правителството, а именно запълнеността на килиите на жалбоподателя по време на първите му два престоя в този център.

36. Съгласно тази информация в периода от 11-25 февруари 2004 г. жалбоподателят е настанен в килия № 31 в Сектор II (PC2) с площ от 12,6 кв.м., която е обитавана от шест лица, включително самият жалбоподател (по 2,1 кв.м. на човек). От 25 февруари до 25 март 2004 г. той е държан в килии № 27 и 19 в Сектор V (PC5). И двете килии са с площ от около 12,5 кв.м. и са обитавани от по петима задържани (по 2,5 кв.м. на човек). От 25 март до 5 април 2004 г. жалбоподателят е разпределен в килия № 18 в Сектор II (PC2) с площ 5,5 кв.м., споделяна от двама души, включително жалбоподателят (по 2,7 кв.м. на човек). От 5 до 7 април 2004 г. той е в килия № 41 в Сектор II (PC2). Тази килия е с площ от 6,7 кв.м. и се обитава от двама души, включително жалбоподателят (по 3,3 кв.м. на човек). От 7 до 15 април 2004 г. жалбоподателят е държан в килия № 9 в Сектор V (PC5) с площ от 7,1 кв.м., обитавана от двама души, включително жалбоподателят (по 3,5 кв.м. на човек).

37. През втория период на престоя си в центъра за задържане Gdansk жалбоподателят обитава следните килии: от 10 до 21 март 2005 г. – килия № 4 в Сектор III (PW3) с площ от 12,2 кв.м., обитавана от четирима души, включително жалбоподателят (по 3 кв.м. на човек), от 25 март до 3 юни 2005 г. – килия № 8 в Сектор 5 (PZ5) с площ от 15,2 кв.м., споделяна от общо седем задържани (по 2,1 кв.м. на лице), а от 3 юни до 19 юли 2005 г. – килия № 7 в Сектор V (PZ5) с площ от 20,3 кв.м., обитавана от общо осем души (по 2,5 кв.м. на човек).

38. Накрая представеният от жалбоподателя документ съдържа и пълен списък на килиите, които жалбоподателят обитава по време на последния си престой в центъра за задържане Gdansk – от 3 юли 2007 г. до 13 февруари 2008 г.

През този период жалбоподателят е местен двадесет пъти в различни килии. Площта варира между 5,5 и 13,6 кв.м., а запълнеността – между едно и шест лица. В повечето килии площта на човек била около 2 кв.м. Времето, през което той е държан в килии с площ на човек малко над 3 кв.м., е приблизително 120 дни.

Документът разкрива също, че от 16 до 19 ноември 2007 г. жалбоподателят е държан сам в килия с площ от почти 7 кв.м.

39. Според официалните данни, получени от адвоката на жалбоподателя от Главна дирекция по изпълнение на наказанията процентът на пренаселеност на центъра за задържане Gdansk бил почти 15% по време на първия престой на жалбоподателя там, 4% през втория му престой, 17% през третия, 14% през четвъртия и почти 9% по време на петия му престой в този център.

4. Центърът за задържане Wejherowo

а) Безспорни факти

Най-сетне, в периодите от 15 април до 30 декември 2004 г., от 11 февруари до 10 март 2005 г., от 6 до 23 март 2006 г., от 29 март до 10 май 2006 г., от 6 до 22 юни 2006 г. и от 13 февруари до 26 април 2007 г. жалбоподателят е държан в центъра за задържане Wejherowo.

(b) Спорни факти

i) Правителството

40. Правителството посочва, че по време на престоя му в центъра за задържане Wejherowo жалбоподателят е местен седемнадесет пъти в различни килии. Площта им варира между 5 и 20 кв.м. Не е воден отчет за запълнеността им, въпреки че жалбоподателят на два пъти е държан в единична килия.

41. Правителството отбелязва, че проблемът с пренаселеността възниква за първи път през август 2000 г. Той продължава до 24 януари 2007 г. с изключение на два периода – от 24 март до 14 април 2005 г. и от 20 февруари до 8 март 2006 г. Между април 2005 г. и ноември 2006 г. директорът на центъра за задържане издава четири заповеди за намаляване на законовия стандарт от 3 кв.м. на задържан, като надлежно информира за това компетентния пенитенциарен съдия.

42. Предвид липсата на необходимите данни, Правителството не може да изключи обстоятелството, че за известен период от време жалбоподателят е държан в килии с площ на човек под 3 кв.м. По-специално през разглеждания период имало практика в килии за шест души да бъдат настанявани по осем човека.

От друга страна, Правителството подчертава, че по време на последния му престой в центъра за задържане Wejherowo (от 13 февруари до 26 април 2007 г.) жалбоподателят дели килията си само с още едно лице, като така разполагал с почти 4 кв.м. лично пространство.

43. През разглеждания период от време Санитарен контрол Wejherowo извършва няколко проверки в центъра за задържане: две през 2004 г., една през 2005 г., две през 2006 г. и една през 2007 г. Проверките не разкриват каквито и да са нередности. Килиите били чисти и добре оборудвани. Те били достатъчно светли и проветрени.

44. Жалбоподателят можел да взема топъл душ поне веднъж седмично. Задържаните посещавали банята на групи, съответстващи на броя на душовете в даденото помещение.

45. Жалбоподателят имал право на едночасова разходка на открито в група от десет до двадесет задържани. Освен това имал право да посещава за два часа „стаята за телевизия” на центъра за задържане четири пъти седмично. Спалното бельо било сменяно един път на всеки две седмици. Долното бельо, личните кърпите и кърпите за прибори били прани два пъти седмично.

46. Храната отговаряла на качествените показатели и се разнасяла в килиите.

ii) Жалбоподателят

47. Жалбоподателят посочва, че килията му по време на първия престой в центъра за задържане Wejherowo е 18 кв.м., в която са настанени общо осем души (по 2,2 кв.м. на човек). По време на втория престой на жалбоподателя в центъра за задържане Wejherowo той е държан в килия № 12 в Сектор V с площ от 13 кв.м., обитавана от шест лица (по 2,1 кв.м. на човек). Жалбоподателят подчертава, че проблемът с пренаселеността на този център продължава от 2000 г. до 24 януари 2007 г. Единствените периоди, в които центърът за задържане Wejherowo не е бил пренаселен, са от 24 март до 14 април 2005 г. и от 20 февруари до 8 март 2006 г.

48. Жалбоподателят представя копие от писмо на директора на центъра за задържане Wejherowo от 19 юни 2008 г. В него се посочва, че жалбоподателят е държан в килии, в които изискуемата по закон площ от 3 кв.м. на човек е намалявана поради общия проблем с пренаселването на местата за лишаване от свобода в цялата страна. През разглеждания период от време, с изключение само на времето от 13 февруари до 26 април 2007 г., максимално допустимата норма на запълване в центъра за задържане е надвишавана с 4 до 15% в различни моменти.

49. Още повече, че официалната статистическа информация от Главна дирекция по изпълнение на наказанията показва, че процентът на пренаселеност на центъра за задържане Wejherowo е бил 8,5% по време на първия престой на жалбоподателя там, около 9,5% или 12,5% (документът съдържа противоречащи си числа) през втория му престой, 2% или 3% (различни цифри) през третия, около 11% през четвъртия и 14,5% през петия му престой в този център. По време на шестия и последен престой на жалбоподателя в центъра за задържане Wejherowo запълването било с 16% под максимално разрешенния капацитет на това заведение.

5. Затворът Kaminsk

(а) Безспорни факти

50. От материалите по делото е видно, че от 26 април до 3 юли 2007 г. жалбоподателят е държан в затвора Kaminsk.

(б) Спорни факти

i) Правителството

51. Правителството не предоставя никаква информация във връзка със затвора Kaminsk.

ii) Жалбоподателят

52. Жалбоподателят посочва, че бил разпределен в килия № 19 в Сектор III. Въпросната килия била 13 кв.м., като е обитавана от шестима души, включително жалбоподателят (по 2,1 кв.м. на човек). Пространството за тоалетната заемало 130 см от килията. В нея имало също три двуетажни легла, две маси и шест стола. Жалбоподателят се оплаква, че килията била тясна и пренаселена.

53. Жалбоподателят представя копие от писмо с дата 31 май 2007 г., изпратено от администрацията на затвора Kaminsk до Министерството на правосъдието. В писмото се посочва, че в периода от 26 април до 31 май 2007 г. жалбоподателят е държан в килия № 50 с площ от 16,4 кв.м., обитавана от шестима души, включително жалбоподателят (по 2,7 кв.м. на човек). В него се отбелязва също така, че на 2 февруари 2007 г. компетентният пенитенциарен съдия отново е информиран за факта, че затворът Kaminsk е пренаселен и че този проблем ще продължи най-малко още шест месеца.

54. Наред с това, съгласно официалната статистика от Главна дирекция по изпълнение на наказанията, пренаселеността по време на престоя на жалбоподателя в затвора Kaminsk достигнала почти 15%.

5. Затворът Goleniov

(а) Безспорни факти

55. От материалите по делото е видно, че от 3 юли 2007 г. до неопределена дата към края на 2008 г. жалбоподателят е държан в затвора Goleniov.

(b) Спорни факти

i) Правителството

56. Правителството посочва, че след 20 февруари 2008 г. жалбоподателят е държан в килия, в която е спазен законовият стандарт за най-малко 3 кв.м. на човек.

ii) Жалбоподателят

57. Жалбоподателят представя официалните статистически данни от Главна дирекция по изпълнение на наказанията, които показват, че по време на престоя му там пренаселеността на затвора Goleniov достига почти 7%.

58. Освен това жалбоподателят посочва, че е държан първо в килия № 100 в Крило Е. Въпросната килия с площ 10 кв.м. е обитавана от шест човека,

включително жалбоподателят (по 2,5 кв.м. на човек). След това той е преместен в килия № 103 в Крило Е. Тази килия е с площ от 18 кв.м. и е обитавана от седем души, включително жалбоподателят (по 2,57 кв.м. на човек).

59. Накрая, жалбоподателят потвърждава, че от 20 февруари 2008 г. до неопределена дата е настанен в килия, в която всеки затворник разполага с по 3 кв.м.

7. Център за задържане Mokotow във Варшава

(а) Безспорни факти

60. От неопределена дата към края на 2008 г. до 13 февруари 2009 г. жалбоподателят е държан в центъра за задържане Mokotow във Варшава.

(b) Спорни факти

i) Правителството

61. Правителството не предоставя никаква информация във връзка с този център за задържане.

ii) Жалбоподателят

62. Жалбоподателят заявява, че в центъра за задържане Mokotow във Варшава е държан последователно в следните килии: килия № 10 в Крило В1, килия № 1 в Крило А1 и в килия № 23 в Крило С1. Първата килия е с площ 7 кв.м. и е обитавана от трима души, включително жалбоподателят (по 2,3 кв.м. на човек). Втората от посочените килии е с площ 21 кв.м. и е обитавана от дванадесет затворници, включително жалбоподателят (по 1,75 кв.м. на човек). Третата килия е с площ от 10 кв.м. и е обитавана от четирима души, включително жалбоподателят (по 2,5 кв.м. на човек).

8. Затворът във Вроцлав

63. Накрая, от материалите по делото е видно, че на 13 февруари 2009 г. жалбоподателят е преместен в затвора във Вроцлав, където остава да изтърпява наказанието си.

64. Страните не излагат никакви твърдения във връзка с това място за задържане.

В. Жалби на жалбоподателя до националните съдилища и власти

65. Жалбоподателят подава голям брой жалби до националните власти във връзка с условията на неговото задържане. Той също така многократно подава молба за временно освобождаване от изтърпяване на наказанието поради лошите

условия на задържането, както и поради затруднено семейно положение. Никоя от жалбите и молбите на жалбоподателя не води до резултат.

66. В становището си до Съда Правителството потвърждава, че жалбоподателят е подал голям брой жалби във връзка с различни аспекти на задържането му. Жалбите, подадени на 3, 5, 7 и 28 май 2004 г., на 18 април, 12 май и 28 декември 2005 г. и на 18 май и 29 юни 2006 г. са се отнасяли наред с другото и до проблема с пренаселеността и неадекватните условия за живот в центровете за задържане Wejherowo, Gdansk и Slupsk. Съответните органи, включително компетентните регионални инспекторати по затворите, са ги счели за явно необосновани.

67. Жалбоподателят от своя страна представя копие от писмо с дата 30 юни 2004 г. на заместник-директора на Регионалния инспекторат по затворите в Gdansk, в което се признава пренаселеност на центъра за задържане Gdansk с 10% над нормата.

68. По същия начин, пренаселеността е потвърдена и от началника на центъра за задържане Gdansk в негово писмо от 31 март 2005 г., което е изготвено в отговор на жалба на жалбоподателя от 14 март 2005 г. Оплакването на жалбоподателя обаче, че има ограничен достъп до ръководството на центъра във връзка с проблема за пренаселеността, е намерено за неоснователно. Посочено е, че жалбоподателят е имал три срещи с директора за по-малко от един месец.

69. Молбите на жалбоподателя за временно освобождаване от изтърпяване на наказанието са отхвърлени поради явна необоснованост. Най-скорошното съдебно решение по такава молба е постановено от Областен съд Slupsk на 6 февруари 2006 г.

С. Граждански иск на жалбоподателя срещу Министерството на финансите

70. В допълнителното си становище от 25 ноември 2008 г. жалбоподателят заявява, че на 19 февруари 2008 г. е предявил иск за обезщетение в Областен съд Варшава на основание чл. 23 и чл. 24 във връзка с чл. 448 от Гражданския кодекс. Жалбоподателят претендира от Министерството на финансите обезщетение за претърпени по негово твърдение вреди от пренаселеността и лошите условия за живот във всички места за задържане, в които досега е изтърпявал наказанието си.

71. От представената информация е видно, че делото все още е висящо пред първата инстанция.

Д. Наказателното производство срещу жалбоподателя

72. На 9 март 2006 г. жалбоподателят представя нови оплаквания във връзка с наказателното производство срещу него. Въпреки указанията на Деловодството обаче, той не представя преписи от релевантните решения на националните съдилища, постановени в хода на атакуваното производство.

73. От данните по делото е видно, че на 11 декември 2002 г. Районен съд Gdynia осъжда жалбоподателя по обвинение за престъпления, които не са посочени, на четири години лишаване от свобода (дело № II Н 1200/01). От материалите по делото личи още, че на 3 ноември 2003 г. Областен съд Gdansk

отхвърля жалбата срещу тази присъда (дело № Ка 469/03). Жалбоподателят твърди, че не е присъствал на съдебното заседание в производството по обжалване. Той обаче е бил представляван от служебен защитник – адвокат и в крайна сметка е уведомен за резултата от делото. Присъдата влиза в сила, тъй като жалбоподателят не подава касационна жалба. От материалите е видно, че след това той подава молба до Омбудсмана да внесе извънредна касационна жалба срещу решението на втората инстанция, но молбата му не води до резултат.

II. РЕЛЕВАНТНО ВЪТРЕШНО ПРАВО И ПРАКТИКА

A. Приложими конституционни разпоредби

74. Чл. 2 от Конституцията гласи:

„Полската република е демократична държава, която се подчинява на върховенството на закона и прилага принципите на социална справедливост.”

75. Чл. 40 от Конституцията гласи:

„Никой не може да бъде подлаган на изтезание или жестокост, на нехуманно или унижително отношение или наказание.”

76. Чл. 41 от Конституцията предвижда в релевантната си част:

„4. Всеки лишен от свобода, се третира по хуманен начин.”

B. Общи правила за условията на задържане

1. Кодекс за изпълнение на наказанията

77. Чл. 110 от Кодекса за изпълнение на наказанията („Кодекса”) предвижда:

„1. Осъденият се настанява в индивидуална килия или в килия, обитавана и от други лишени от свобода.

2. Площта на килията за всеки задържан не може да бъде по-малка от 3 квадратни метра.”

Чл. 248 от Кодекса предвижда:

„1. В особено оправдани случаи директорът на място за лишаване от свобода или на център за задържане може да вземе решение за настаняването на задържани за определен период от време при условия, при които площта за едно лице в килия е по-малка от 3 квадратни метра. Всяко такова решение се изпраща незабавно на съдията по изпълнението на наказанията.

2. Министърът на правосъдието приема с наредба правила, които компетентните органи спазват в случаите, когато броят на задържаните в местата за лишаване от свобода и в центровете за задържане надвишава в цялата страна общия капацитет на тези заведения ...”

2. Наредбите от 2000 г. и 2003 г.

76. На 26 октомври 2000 г. Министерът на правосъдието на основание чл. 248 от Кодекса издава Наредба за правилата за компетентните органи в случаите, когато броят на задържаните в местата за лишаване от свобода и в центровете за задържане надвишава в цялата страна общия капацитет на тези заведения („Наредбата от 2000 г.”). На 26 август 2003 г. Министерът на правосъдието издава нова наредба със същото заглавие („Наредбата от 2003 г.”), която заменя тази от 2000 г. Новата наредба влиза в сила на 1 септември 2003 г.

Параграф 1.1 от тази наредба предвижда следното:

„В случаите, когато броят на задържаните в местата за лишаване от свобода и в центровете за задържане, наричани по-долу „заведения”, надвишава в цялата страна общия капацитет на тези заведения, директорът на Главна дирекция по изпълнение на наказанията в седемдневен срок от деня, в който капацитетът е надвишен, информира за това министъра на правосъдието, директорите на регионалните дирекции на местата за лишаване от свобода и директорите на заведенията ...”.

Параграф 2 от Наредбата гласи:

„1. След като получат съответната информация, директорите на регионалните дирекции на местата за лишаване от свобода и директорите на заведенията са длъжни да предприемат действия в кръга на своята компетентност за преустройство на помещения, които иначе не са включени в капацитета [за настаняване] на заведенията, с оглед спазване на законовото изискване за площ в килиите.

...

3. Когато капацитетът на заведението е надвишен, задържаните се настаняват в допълнителни килии за определен срок от време.

4. Ако настаняването в допълнителни килии е недостатъчно, задържаните могат да бъдат настанявани в килии при условия, при които площта на задържан е по-малка от 3 квадратни метра.”

С. Съдебен контрол и жалби до административни органи

77. Контролът върху условията в заведенията за задържане и лишаване от свобода се упражнява от съдиите по изпълнение на наказанията, които са подчинени на министъра на правосъдието.

Съгласно чл. 6 от Кодекса за изпълнение на наказанията („Кодекса”) осъденото лице има право да подава молби, жалби и сигнали до органите по изпълнение на наказанията.

Чл. 7, параграфи 1 и 2 от Кодекса предвижда, че осъденият може да обжалва пред съд всеки незаконосъобразен акт на съдия, пенитенциарен съдия, директор на място за лишаване от свобода или център за задържане, директор на регионална дирекция по изпълнение на наказанията, на директора на Главна дирекция по изпълнение на наказанията, както и на съдебен пробационен служител. Жалбите и молбите във връзка с изпълнение на наказанието лишаване от свобода се разглеждат от компетентния съд по изпълнение на наказанията.

Останалата част от чл. 7 гласи следното:

„3. Жалба срещу актове [по параграф 1] се подава в 7-дневен срок от деня, в който актът е обявен или връчен; актът се обявява или връчва заедно с мотивирано становище и с указания относно правото да бъде обжалван, срока за това и реда за подаване на жалбата. Жалбата се

подава до органа, издал обжалвания акт. Ако този орган не уважи жалбата, той я изпраща заедно с преписката без забавяне на компетентния съд.

4. Съдът, компетентен да разгледа жалбата, може да спре изпълнението на обжалвания акт

...

5. След като разгледа жалбата, съдът се произнася, като потвърждава, отменя или изменя обжалвания акт. Определението на съда не подлежи на обжалване.”

Освен това чл. 33 от Кодекса предвижда право на съдията по изпълнение на наказанията да извършва неограничени проверки в заведенията за задържане и да изисква документи и обяснения от тяхната администрация. Този съдия може също така да се среща със задържаните без присъствието на трети лица и да разглежда техните молби и жалби.

Чл. 34 от Кодекса в релевантната си част гласи:

„1. Съдията по изпълнение на наказанията отменя незаконосъобразните актове [издадени, *inter alia*, от директор на място за лишаване от свобода или на център за задържане, директор на регионална дирекция, както и от директора на Главна дирекция по изпълнение на наказанията] по отношение на лишените от свобода.

2. Жалбата до съда по изпълнение на наказанията се разглежда от съдията по изпълнение на наказанията ...

4. Ако установи, че отнемането на свободата на задържания е незаконосъобразно, съдията по изпълнение на наказанията без забавяне уведомява за това органа [отговарящ за задържането на засегнатото лице] и при необходимост разпорежда освобождаването на засегнатото лице.”

Чл. 35 от Кодекса в релевантната си част гласи:

„1. Ако съдията по изпълнение на наказанията счете, че е необходимо вземане на решение, което излиза извън кръга на правомощията му, и по-специално издаване на административен акт, той изпраща констатациите и становището си на компетентния орган.

2. Компетентният орган уведомява съдията по изпълнение на наказанията в 14-дневен срок или в определен от последния срок за становището си. Ако съдията по изпълнение на наказанията намери това становище за неадекватно, той отнася въпроса до по-висшестоящия орган, а последният го уведомява за решението си.

3. При повторен случай на сериозни нарушения в място за лишаване от свобода, център за задържане или в друго заведение, в което са настанени лишени от свобода, или условията в което не осигуряват зачитане на правата на задържаните [в това заведение], съдията по изпълнение на наказанията се обръща към по-висшестоящия орган да отстрани нарушенията в рамките на определен срок. При неотстраняване на нарушенията в определения срок съдията по изпълнение на наказанията изпраща искане до компетентния министър за спиране на дейността или за пълно или частично затваряне на въпросното място за лишаване от свобода, центъра за задържане или друго заведение.”

Накрая, чл. 102, параграф 10 от Кодекса гарантира право на задържаните лица да подават молби, жалби и сигнали до други компетентни органи като ръководството на местата за лишаване от свобода и на центровете за задържане, началниците на отдели в дирекцията по местата за лишаване от свобода, съдиите по изпълнение на наказанията, Прокуратурата и Омбудсмана. Подробната регламентация на реда за това се съдържа в Наредба на министъра на правосъдието от 13 август 2003 г. за разглеждането на молби, жалби и сигнали на задържаните

лица в местата за лишаване от свобода и центрoвете за задържане („Наредбата от август 2003 г.”).

D. Средства за гражданско-правна защита

1. Релевантни законови разпоредби

78. Чл. 23 от Гражданския кодекс изброява неизчерпателно т.нар. „лични права”. Тази разпоредба предвижда, че:

„Личните права на физическите лица, по-специално като правото на здраве, свобода, чест, свобода на съвестта, име или псевдоним, имидж, тайна на кореспонденцията, неприкосновеност на дома, върху произведения на науката и изкуството, изобретения и рационализации се защитават от гражданското право независимо от закрилата, залегнала в други разпоредби.”

Чл. 24, параграф 1 от Гражданския кодекс предвижда, че:

„Когато има опасност от нарушаване на лични права на лице от трети лица, то може да подаде молба за обезпечителна или привременна мярка, ако действията, от които се търси защита, са неправомерни. При нарушение на правата му, потърпевшият може да иска от нарушителя да отстрани последиците от нарушението ... В съответствие с принципите по този Кодекс потърпевшият може да търси и парично обезщетение за вреди или може да иска от съда да осъди нарушителя да заплати подходяща парична сума в полза на определен обществен интерес.”

Чл. 445, параграф 1 от Гражданския кодекс, който е приложим при нанасяне на телесна повреда или разстройство на здравето вследствие незаконосъобразно действие или бездействие на държавен служител, гласи следното:

„... съдът може да присъди на потърпевшия подходящо парично обезщетение за претърпените вреди.”

Съгласно чл. 448 от Гражданския кодекс физическо лице, чиито лични права са накърнени, може да търси обезщетение. Тази разпоредба гласи в релевантната си част следното:

„Съдът може да присъди подходящо по размер парично обезщетение за нематериални вреди, претърпени от лице, чиито лични права са накърнени. Независимо от другите му правни средства за защита, които може да са необходими за отстраняване на последиците от нарушението, потърпевшият може да иска от съда да присъди вместо обезщетението подходяща по размер сума в полза на определен обществен интерес ...”

Наред с това чл. 417 и сл. от полския Граждански кодекс предвиждат отговорност на държавата за закононарушения.

Чл. 417, параграф 1 от Гражданския кодекс по-рано е предвиждал, че:

„Министерството на финансите носи отговорност за вредите, причинени от държавен служител при и по повод изпълнение на службата му.”

След изменението му през 2004 г. настоящата редакция на чл. 417, параграф 1 гласи:

„Министерството на финансите, държавна организация или друго юридическо лице, което е натоварено с упражняване на публичната власт, носи отговорност за вредите, причинени от незаконосъобразно действие или бездействие [извършено] във връзка с упражняване на публичната власт.”

2. Практика на гражданските съдилища според изложеното от Правителството

79. В становището си по допустимостта и по съществуването на делото Правителството посочва решение на Върховния съд от 28 февруари 2007 г. (вж. точка 70 по-долу). Освен това то се позова и на две групи граждански дела, по които националните съдилища са разгледали искове за обезщетение за вреди, предявени от задържани в миналото лица поради твърдяно нарушаване на личните им права. За целта Правителството представя преписи от дванадесет решения, постановени от национални съдилища през 2006 г. и 2007 г., и на девет решения, постановени през 2008 г. (вж. точки 72 и 73 по-долу).

а) Решение на Върховния съд от 28 февруари 2007 г.

80. На 28 февруари 2007 г. Върховният съд признава за първи път правото на задържаните лица по чл. 24 във връзка с чл. 448 от Гражданския кодекс да предявяват граждански иск срещу Министерството на финансите за обезщетение за вреди в резултат от пренаселеност и неадекватни условия за живот и санитарни условия в заведенията за задържане.

Това решение е в резултат от предявен граждански иск от лицето А.Д., което било задържано под стража скоро след като претърпява тежко счупване на крака и ръката си. Ищецът твърди, че не са му осигурени адекватни медицински грижи по време на задържането му и че е държан в препълнени килии при лоши санитарни условия.

Върховният съд отменя решението на второинстанционния съд, който отхвърля иска на жалбоподателя. Върховният съд приема, че случаят е трябвало да бъде разгледан в контекста на хипотезата по чл. 24 във връзка с чл. 448 от Гражданския кодекс и че върху ответника пада тежестта да докаже, че условията на задържането са отговаряли на законовия стандарт и че личните права на ищеца не са били накърнени. Делото е върнато на апелативния съд.

81. На 6 декември 2007 г. Апелативен съд Вроцлав разглежда делото в хипотезата на чл. 24 във връзка с чл. 448 от Гражданския кодекс съгласно указанията на Върховния съд по тълкуването на закона. Апелативният съд потвърждава, че пренаселеността в съчетание с неадекватните условия за живот и санитарни условия в заведенията за задържане могат да доведат до унижително третиране в нарушение на личните права на задържаните. Съдът осъжда практиката да се поддържа висока степен на запълване на заведенията за задържане в страната и подчертава, че минималният стандарт от 3 кв.м. на човек може да се намалява

само при изключителни обстоятелства и то за кратък период от време. От друга страна Апелативен съд Вроцлав изтъква, че съгласно трайно установената практика на Върховния съд съдът по делото не е задължен да присъжда обезщетение за вреди при всяко нарушение на лично право. Един от главните критерии за преценка при решаването на въпроса за присъждане на обезщетение за нарушение на лично право е степента на неизпълнение от ответната страна. Съдът приема, че пренаселването не може да бъде вменено във вина на ръководството на дадено заведение за задържане, тъй като то няма възможност да отказва приемането на нови задържани, дори и средният капацитет на повереното му заведение за задържане вече да е превишен. Като взема предвид големите мащаби на този проблем в страната, както и факта, че компетентните органи не са действали с изрично намерение ищецът да бъде унижен, нито са действали недобросъвестно, апелативният съд намира, че присъждането на обезщетение за вреди вследствие пренаселеността на мястото за задържане и на лошите условия на задържане би било в разрез с общото разбиране за справедливост. В крайна сметка претенцията за обезщетение е оставена без уважение.

(b) Решения на други граждански съдилища

i) Решения, постановени през 2006 г. и 2007 г.

82. По четири други цитирани от Правителството дела, гледани от националните съдилища през 2005, 2006 и 2007 г., в полза на ищите – непушачи, настанени в килии заедно с пушачи, са присъдени обезщетения за вреди (в размер между 2 000 и 5 000 полски злоти), тъй като съдилищата приемат, че е имало опасност ищите да претърпят разстройство на здравето си или че са претърпели такова. Първото от тези решения е постановено от Апелативен съд Gdansk на 13 декември 2005 г.

Други предишни дела се отнасяли до лишен от свобода, претърпял отравяне с храна в затвора (ищец S.L.; решение на Областен съд Olsztyn от 6 март 2007 г.) и до задържан, който е бит от свой съкилийник (ищец M.P.; решение на Апелативен съд Szczecin от 29 март 2007 г.).

По друго дело, заведено от J.K., задържан за седем дни в препълнена и нехигиенична килия, Апелативен съд Варшава (в решението си от 27 юли 2006 г.) присъжда частично обезщетение поради това, че директорът на мястото за лишаване от свобода пропуска да уведоми надлежно съдията по изпълнение на наказанията съгласно установения ред за проблема с пренаселеността по времето, когато ищецът изтърпява наказанието си в този затвор.

По делото на S.G., Апелативен съд Краков (в решението си от 23 февруари 2007 г.) приема, че няма правно основание да се присъди обезщетение за вреди поради държането на ищеца в препълнена килия. Съдът изтъква, че предвидената в чл. 24, параграф 1 от Гражданския кодекс защита на личните права е в зависимост от наличието на следните две условия: първо, трябва да е имало нарушаване или опасност от нарушаване на защитено право и второ, нарушението трябва да е вследствие на незаконосъобразно действие или бездействие. Съдът подчертава, че дадено действие или бездействие не е незаконосъобразно, даже и с него да е

накърнено лично право, когато то се основава на действаща правна норма. Понататък съдът отбелязва, че върху ищеца пада тежестта на доказване на нарушението или на риска от нарушаване, докато върху ответника пада тежестта за доказване на това, че неговото действие или бездействие не е било незаконосъобразно. Апелативен съд Краков приема, че задържането на ищеца при условия, по-лоши от минималния стандарт по чл. 110, параграф 2 от Кодекса за изпълнение на наказанията не е било незаконосъобразно, тъй като то [при тези условия] е регламентирано от Наредбата от 2003 г.

По заведено от R.D. дело Апелативен съд Лодз (в решението си от 8 септември 2006 г.) присъжда на ищеца обезщетение от 7 500 полски злоти, тъй като приема, че същият е бил изложен на действителна опасност от заразяване със СПИН от позитивно проявен негов съкилийник и е преживял силно психическо страдание.

Накрая, по четири дела, по които в края на 2007 г. се произнасят второинстанционни съдилища, те присъждат в полза на ищите (W.W., M.B., Z.Rz. и H.T.) обезщетение за вреди (чийто размер варира от 1 000 до 3 000 злоти) поради накърняване на техни лични права, които те претърпели вследствие пренаселването и нехигиеничните условия в затворническите им килии, а по едно от тези дела – и допълнително поради влошаване на здравето на ищеца.

ii) Решения, постановени през 2008 г.

83. В десетте постановени през 2008 г. решения, гражданските съдилища присъждат обезщетение (чийто размери варират от 1 000 до 5 900 злоти) в полза на ищци, които са доказали, че са държали в препълнени и нехигиенични килии, а в някои от случаите са слагани в килии заедно с пушачи или лица с хепатит С.

Е. Практика на Конституционния съд

1. Молба на Омбудсмана

84. На 13 декември 2005 г. Омбудсманът на основание чл. 191 във връзка с чл. 188 от Конституцията подава молба до Конституционния съд с искане за обявяване на противоконституционността на Наредбата от 2003 г. Молбата на Омбудсмана съдържа по-специално искането за обявяване на Наредбата за несъвместима с чл. 40 и чл. 41 от Конституцията и с член 3 от Европейската конвенция за правата на човека. Съвсем конкретно Омбудсманът атакува параграф 2(4) от Наредбата от 2003 г., който разрешава на властите да настаняват задържани в килии с площ на човек под 3 кв.м. за неопределено време. Съдът приема, че такава практика противоречи на временния характер на мярката по чл. 248 от Кодекса за изпълнение на наказанията и че води до легитимиране на хроничното пренаселване на заведенията за задържане.

На 18 април 2006 г. Омбудсманът свежда исканията в молбата си до това параграф 2(4) от Наредбата от 2003 г. да бъде обявен за противоречащ на чл. 41 от Полската конституция.

На 19 април 2006 г. – денят преди насрочената дата на съдебното заседание на Конституционния съд министърът на правосъдието отменя изцяло оспорената

наредба и издава нова наредба със същото заглавие и с незабавното ѝ привеждане в действие („Наредбата от 2006 г.“). Разпоредбите в новата Наредба от 2006 г. остават същите като в предишната наредба, с изключение на параграф 2(4), чиято редакция гласи:

„Ако настаняването в допълнителни килии е недостатъчно, задържаните могат да бъдат настанявани *за определено време*¹ в килии при условия, при които площта на задържан е по-малка от три квадратни метра.“

В резултат от тези промени Омбудсманът оттегля молбата си на 19 април 2006 г.

2. Съдебно решение от 26 май 2008 г.

85. На 22 май 2006 г. лицето J.G. по време на тогавашния си престой в затвора подава на основание чл. 191 във връзка с чл. 79 от Конституцията конституционна жалба, с която отправя искане чл. 248 от Кодекса за изпълнение на наказанията да бъде обявен за противоконституционен. То твърди в жалбата си, че оспорената разпоредба, *inter alia*, нарушава и забраната на изтезанията и на нехуманното и унижително третиране, която произтича от чл. 40 и чл. 41 от Конституцията. По-специално чл. 248 е атакуван, тъй като разрешава настаняването на задържани за неопределено време в килии с площ на лице под законоустановения минимум.

На 26 май 2008 г. Конституционният съд, *inter alia*, приема в решението си, че атакуваният чл. 248 от Кодекса за изпълнение на наказанията нарушава чл. 40 (забрана на изтезанията, жестокото отношение и нехуманното и унижително третиране и наказание), чл. 41, параграф 4 (право на задържания да бъде третиран по хуманен начин) и чл. 2 (принципът на върховенство на закона) от Конституцията. Съдът подчертава, че разпоредбата не е ясна и прецизна, което пък допуска много широко тълкуване.

Конституционният съд приема, че на практика въпросната разпоредба позволява задържаните да бъдат произволно настанявани за неопределено време в килии, където площта на човек е по-малка от законоустановената норма от 3 кв.м., като по този начин се създава хронично пренаселване на полските затвори и задържаните се излагат на опасност от нехуманно третиране. Конституционният съд изразява своето виждане по следния начин:

„Според виждането на Конституционния съд текстът на оспорения чл. 248 от Кодекса за изпълнение на наказанията и тълкуването му в практиката водят до несъвместимост на тази разпоредба с чл. 40 и с чл. 41, параграф 4 от Конституцията. Пренаселването на местата за лишаване от свобода, дължащо се на прилагането на оспорената разпоредба, може да доведе до нехуманно третиране на лицата, изтъпяващи наказанието лишаване от свобода. Трудно е да си представим [че на задържаните би могло да се осигури] хуманно третиране в килия, в която площта на човек е по-малка от 3 кв.м. ...“

¹ Наклоненият шрифт мой, за да покаже новата част на текста на същата разпоредба в новата наредба спрямо редакцията на разпоредбата в старата наредба (Б.пр.).

Съдът подчертава също така, че пренаселването на местата за задържане трябва да се разглежда като сериозен проблем, тъй като създава постоянна опасност за постигането на целта за превъзпитаване на лишените от свобода. Това виждане е изразено, *inter alia*, в следния абзац:

„Повелята за хуманно третиране налага изискването за осигуряване на лишените от свобода на образователни занимания, които да ги подготвят за живота след освобождаването им от затвора и да предотвратят повторното им изпадане в престъпен уклон, като по този начин способстват за постигане целта на наказанието.”

По-нататък Конституционният съд препраща към член 3 от Конвенцията по следния начин:

„При тълкуването на конституционните разпоредби Конституционният съд се обляга както на материално-правната норма на член 3 от Конвенцията, така и на развитото се на основата на този член *acquis humanitarire* [хуманитарно право]. Съдът обаче няма да обсъжда въпроса за нарушение на самата Конвенция, тъй като тази функция не попада в кръга на неговата компетентност.”

Освен това според Конституционния съд самият факт на пренаселеност на местата за лишаване от свобода може да бъде квалифициран като нехуманно и унижително третиране. А ако пренаселеността е съчетана с допълнителни утежняващи обстоятелства, това би могло да бъде сметнено дори за изтезание. В тази връзка съдът отбелязва, че даже минимално допустимият законов стандарт от 3 кв.м. на човек е така или иначе един от най-ниските в Европа.

По-нататък Конституционният съд набляга на това, че намерението на законодателя е било въпросната разпоредба да се прилага само в особено оправдани случаи като например предизвикването или възникването на бедствие в място за лишаване от свобода. Такава разпоредба не бива да оставя никакво съмнение относно дефиницията на тези допустими параметри – минималната площ на килията и максималният период от време, когато се прилагат новите стандарти. Тя също така трябва да предвиди ясни принципи относно това колко пъти един задържан може да бъде настаняван при условия под законовите изисквания, както и прецизни процесуални правила за такива случаи. В тази връзка съдът отбелязва следното:

„ Конституционният съд не изключва обаче възможността осъдени лица да бъдат временно настанявани в килии, в които площта на човек е по-малка от 3 кв.м. (съгласно чл. 110, параграф 2 от Кодекса за изпълнение на наказанията) при действително изключителни обстоятелства (като например внезапно увеличаване на престъпността в страната и съответно броя на присъдите, с които е наложено наказание лишаване от свобода). Независимо от това, правилата за временно настаняване на осъдени в килии с такива условия следва да бъдат ясно установени. Съответните разпоредби не могат да оставят неяснота относно изключителния характер на въпросната ситуация, максималния период, в който задържаният може да бъде настанен в килия с намалена площ, както и относно възможността за многократно настаняване в такива килии и евентуалните материални и процесуални правила за това.”

По-нататък Съдът констатира, че чл. 248 от Кодекса за изпълнение на наказанията на практика предоставял на директорите на местата за лишаване от

свобода широко право на преценка да решават коя ситуация съставлява „особено оправдани обстоятелства”, а последицата е била състоянието на постоянно пренаселване на заведенията за задържане. Тази разпоредба е позволявала настаняването на задържани в килии, където площта на човек за неопределено време е била по-малка от законово установения минимум, като не е установявала минимално допустимо пространство.

Като взема предвид състоянието на „постоянна пренаселеност на полските места за задържане”, Конституционният съд постановява, че противоконституционният чл. 248 от Кодекса за изпълнение на наказанията губи задължителната си сила след изтичането на осемнадесет месеца от датата на публикуване на решението. Конституционният съд отлага влизането на решението си в сила с мотива, че е необходимо време за предприемането на поредица от мерки за реорганизиране на цялата пенитенциарна система в Полша с цел окончателното отстраняване на проблема с пренаселеността. Съдът отбелязва също, че успоредно с това е желателна реформа на политиката по наказанията за постигане на по-широко прилагане на превантивни мерки за разлика от лишаването от свобода. Съдът изтъква, че незабавното влизане в сила на решението му само ще утежни вече съществуващото ненормално положение, тъй като поради липсата на достатъчна площ на килиите в полските места за лишаване от свобода за много осъдени няма да е възможно да изтърпят наказанието лишаване от свобода. Към момента на постановяване на решението този проблем е засягал 40 000 лица. С оглед на това съдът отбелязва следното:

„Конституционният съд реши на основание чл. 190, параграф 3 от Конституцията да отложи датата, от която оспореният чл. 248, параграф 1 от Кодекса за изпълнение на наказанията губи задължителната си сила, като взе предвид завареното положение в полската пенитенциарна система, и по-специално постоянната пренаселеност на затворите и липсата на места за изтърпяване на наказанието лишаване от свобода.

Решението за това е наложено не толкова от нуждата да бъдат изменени съответните разпоредби, колкото от необходимостта за предприемане на голям брой мерки от организационен характер с цел премахване пренаселеността на местата за лишаване от свобода. Също така изглежда желателно да бъде променена посоката на политиката по наказанията към по-широко използване на [превантивни] приобщаващи мерки.

Незабавното отпадане на задължителната сила на чл. 248, параграф 1 от Кодекса за изпълнение на наказанията би задълбочило вече съществуващото ненормално положение, при което за много осъдени няма да е възможно да изтърпят наказанията си [лишаване от свобода] поради липсата на площ в местата за лишаване от свобода. Понастоящем този проблем засяга 40 000 осъдени лица. Такова *статукво*, при което влезли в сила присъди не се изпълняват, води до отслабване на авторитета на държавата.”

Заедно с това Конституционният съд, позовавайки се на принципа на т.нар. „право на привилегия”, разпорежда като индивидуална мярка незабавното влизане в сила на решението след публикуването му спрямо подателя на конституционната жалба. Конституционният съд прибегва до упражняване на правото на привилегия в случаите, когато образуваното по жалба на физическо лице производство се прекратява с постановяването на решение с отложено влизане в сила. Този принцип има за цел да възнагради лицето, което е подало първата конституционна жалба във връзка с даден въпрос, за неговата активност.

Що се отнася до контекста на делото, всички участващи в производството пред Конституционния съд държавни органи, и в частност главният прокурор, Омбудсманът и Председателят на *Сейма* признават, че заведенията за задържане в Полша са пренаселени. В пледоарията си на 6 декември 2007 г. главният прокурор заявява, че проблемът с пренаселването на полските заведения за задържане съществува постоянно от 2000 г. насам и се дължи на неправилното тълкуване на оспорената разпоредба от съдилищата в страната и от органите в пенитенциарната система. Той набляга също така на това, че при процент на запълване, достигнал своя пик от 118,9% към 31 август 2007 г., затворническите власти оценяват, че са необходими близо 15 000 нови места, за да се осигури на задържаните законоустановената минимална площ от 3 кв.м. на лице.

III. РЕЛЕВАНТНИ МЕЖДУНАРОДНИ АКТОВЕ

86. През 1996, 2000 и 2004 г. Европейският комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание (КПИ) прави три периодични посещения в различни заведения за задържане в Полша. В докладите на КПИ във връзка с посетените заведения [СРТ/Inf (98) 13, СРТ/Inf (2002) 9 и СРТ/Inf (2006) 11] винаги е включвана и следната препоръка:

„Значителни усилия следва да бъдат положени [от полските власти] за намаляването на броя настанени в една килия, като целта е осигуряване най-малко на 4 кв.м. жилищна площ на лишен от свобода.”

87. Релевантните извадки от изготвените от КПИ общи доклади гледат следното:

A. Откъси от Втория общ доклад [СРТ/Inf (92) 3]

„46. Пренаселеността на местата за лишаване от свобода е въпрос с пряко отношение към мандата на КПИ. Всички услуги и дейности в затвора ще бъдат засегнати неблагоприятно, ако там трябва да бъдат настанени повече лишени от свобода, отколкото планирания капацитет; общото ниво на качеството на живот в заведението би се понижило, вероятно значително. Освен това е възможно самото пренаселване на място за лишаване от свобода или на определена част от него да бъде нехуманно или унижително от физическа гледна точка.

47. Наличието на удовлетворителна програма за дейности (работа, образование, спорт и т.н.) е от ключово значение за благосъстоянието на лишените от свобода ... Лишените от свобода не може просто да бъдат оставени да бездействат седмици, а може би и месеци наред, затворени в килиите си колкото и евентуално да са добри материалните условия в килиите. КПИ счита, че цел следва да бъде осигуряването на условия за лишените от свобода в заведенията за лишаване от свобода да прекарват разумна част от деня (най-малко 8 часа) извън килиите си, заети със смислена дейност от разнообразен характер ...

48. Разходките навън следва да бъдат специално посочени. Изискването да се осигурява на лишените от свобода всеки ден най-малко един час упражнения на открито е широко прието за основен стандарт ... Неотменна е и препоръката площадките за упражнения на открито да имат разумна площ ...

49. Достъпът до подходящи тоалетни възли и поддържането на добри хигиенни стандарти са съществен компонент на човешката среда ...

50. КПИ би добавил още, че е особено загрижен от констатираната комбинация от пренаселване с хора, лошо организирани дейности и неадекватен достъп до тоалетна/баня в същото заведение. Кумулативният ефект от тази условия може да се окаже извънредно неблагоприятен за лишените от свобода.”

В. Извадки от Седмия общ доклад [СРТ/Inf (97) 10]

„13. Както КПИ подчерта във втория си общ доклад, пренаселеността на местата за лишаване от свобода е въпрос с пряко отношение към мандата на Комитета (вж. СРТ/Inf (92) 3, точка 46). Пренаселеността на място за лишаване от свобода води до стеснено пространство и нехигиенни условия; постоянната липса на лично пространство (дори и при такива базови нужди като посещението на тоалетна); намален обем на дейностите извън килиите поради нужда, надхвърляща капацитета на наличния персонал и съоръжения; претоварени медицински служби; повишено напрежение, а с това и повече насилие между лишените от свобода и между тях и персонала. Това изброяване далеч не е изчерпателно.

КПИ стига до заключението, че в много от случаите неблагоприятните ефекти от пренаселването са довели до нехуманни и унижителни условия на задържане ...”

С. Извадки от Единадесетия общ доклад [СРТ/Inf (2001) 16]

„28. Явлението пренаселеност на местата за лишаване от свобода продължава да блокира пенитенциарните системи в Европа и сериозно препяства опитите за подобряване условията на задържане. Негативните ефекти от пренаселеността на местата за лишаване от свобода са изтъквани още в предишните доклади...

29. В много от посетените от КПИ страни и особено в Централна и Източна Европа настаняването често става в големи общежития, които са оборудвани с всички или с повечето ежедневно ползвани от лишените от свобода съоръжения като спални и дневни помещения и санитарни възли. КПИ има възражения по принцип към този тип настаняване в затворени места, каквито са местата за лишаване от свобода, като тези възражения се засилват всеки път и все по-често, когато бъде констатирано настаняване на лишени от свобода във въпросните общежития на изключително тясно пространство и нездравословни условия ... Големите общежития неизбежно водят до липса на лично пространство за лишените от свобода в ежедневния им живот ... Всички тези проблеми се изострят, когато биват настанени голям брой лица, надхвърлящ разумната мяра на запълненост; освен това в такива ситуации прекомерното натоварване на комунално-битовите съоръжения като бани и тоалетни и недостатъчно проветряване на помещения с толкова много обитатели често ще води до лоши условия.

30. КПИ редовно открива приспособления като метални щори, дървени и други плоскости, с които се запушват прозорците, което лишава лишените от свобода от достъп до естествена светлина и спират проникването на чист въздух в помещенията. Това е особено типично в местата за задържане на лица, срещу които се води досъдебно производство. КПИ напълно приема аргумента, че по отношение на определени задържани лица са необходими специфични мерки за предотвратяване на опасността от сговаряне за и/или извършване на престъпления ... Дори когато такива мерки са наложителни, те никога не бива да лишават задържаните от естествена светлина и чист въздух. Това са основни елементи на живота, право на достъп до които има всеки лишен от свобода ...”.

88. Релевантните извадки от Препоръка Rec (2006)2 на Комитета на министрите на държавите-членки на Съвета на Европа относно Европейските

правила за затворите, приета на 11 януари 2006 г. на 952-та среща на заместник-министрите, гласят следното:

.....

1. Човешките права на всички лишени от свобода трябва да се уважават..
- ...
3. Ограниченията, налагани на лица, лишени от свобода, не бива да превишават минимално необходимите, а трябва да съответстват на законовата цел, за която са наложени.
4. Условиата в затворите, които са в нарушение на човешките права на затворниците, не могат да бъдат оправдани с липса на ресурси.
5. Животът в затвора трябва максимално да се доближава до положителните аспекти на живота в обществото.
6. Лишаването от свобода трябва да се управлява по такъв начин, че да улеснява реинтегрирането на лишените от свобода в едно свободно общество.

....

18.1. Битовите условия на затворниците, и особено условията за спане, трябва да са съобразени със зачитането на човешкото им достойнство, трябва да осигуряват, доколкото е възможно, възможност за усамотение, и да отговарят на хигиенните и здравословни изисквания, като се обръща необходимото внимание на климатичните условия, и особено на съдържанието на въздух на кубически метър, пространство, осветление, отопление и вентилация.

18.2. Във всички помещения, където затворниците живеят, работят или се събират:

a) прозорците трябва да са достатъчно големи, за да дават възможност на затворниците да четат или работят на естествено осветление и да позволяват влизането на свеж въздух, освен ако няма съответната климатична инсталация;

б) изкуствената светлина трябва да съответства на приетите технически стандарти (...)

18.3. Националното законодателство трябва да постанови специални минимални изисквания по отношение на посочените в параграфи 1 и 2 изисквания.

18.4 Националното законодателство трябва да постанови механизъм, който да гарантира, че тези минимални изисквания няма да се нарушават от пренаселеността в затворите.

18.5 В нормалния случай затворниците се настаняват за нощуване в индивидуални килии, освен в случаите, когато е за предпочитане от тях да нощуват в помещение с други затворници.

18.6 Затворниците се настаняват да живеят в общи помещения, само ако помещението е подходящо за тази цел и ако затворниците имат съвместимост един с друг.

.....

19 Всички помещения на всеки затвор трябва винаги да бъдат добре поддържани и чисти.

19.2 При приемане на затворници килиите или другите жилищни помещения, в които се настаняват трябва да бъдат чисти.

19.3 Затворниците трябва да имат лесен достъп до санитарни помещения с добри хигиенни условия и съобразени с правото на лично уединение.

19.4. Трябва да са осигурени необходимите помещения, където всеки затворник да може да се къпе и взема душ при подходящи за климата температури при възможност всеки ден, но

не по-от малко два пъти седмично (или по-често, ако е необходимо) с оглед на поддържане на обща хигиена.

19.5 Затворниците трябва да поддържат себе си, облеклото си и спалните помещения чисти и спретнати.

19.6 Администрацията на затвора им предоставя необходимите средства за това, включително тоалетни принадлежности, както и почистващи инструменти и материали.

IV. МЕРКИ, ПРЕДПРИЕМАНИ ОТ ДЪРЖАВАТА, ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА РАВНИЩЕТО НА ПРЕНАСЕЛЕНОСТ В МЕСТАТА ЗА ЛИШАВАНЕ ОТ СВОБОДА В ПОЛША

89. Правителството твърди, че проблемът с пренаселеността на местата за лишаване от свобода в Полша е започнал през септември 2000 г. Най-зле е било положението през ноември 2006 г., когато равнището на пренаселеност надхвърля 24%. Оттогава обаче са предприети редица енергични мерки за преодоляване на проблема с пренаселеността. В резултат на това степента на пренаселеност, изчислена за всички места за лишаване от свобода, през септември 2008 г. спада до 6.8%, а изчислена само за затворите и центровете за временно задържане – до 8.1%. Съгласно статистиката, публикувана от органите на местата за лишаване от свобода, през юни 2009 г. тези нива са съответно 3.2% и 4%.

A. Ново законодателство и изменения в действащото законодателство

90. Законът от 7 септември 2007 г. за електронното следене на лица, изтърпяващи наказание лишаване от свобода извън заведенията за лишаване от свобода влиза в сила на 1 септември 2009 г. Законът въвежда възможност за изтърпяване на краткосрочни присъди извън затворите. Той цели, наред с други неща, да се намали броят на затворниците. Според твърденията на Правителството през първите две години след въвеждането на новия закон, 3000 осъдени лица е трябвало да бъдат включени в програмата, като крайната цел е била 15 000 осъдени лица годишно.

Освен това Министерството на правосъдието изготвя поредица от законопроекта за изменение на съответните разпоредби на Кодекса за изпълнение на наказанията и други релевантни закони. Предложените изменения целят да се премахне проблемът с пренаселеността, като се използват различни средства, сред които оправомощаване на директорите на заведенията за лишаване от свобода да отлагат изпълнението на присъда лишаване от свобода, в случай че в заведението, където е определено да бъде настанено осъденото лице, няма свободни места.

При това освен обявеният за противоконституционен чл. 248 от Кодекса за изпълнение на наказанията, в изпълнение на решението на Конституционния съд от 28 май 2008 г. (вж. точка 85 по-горе) предстои да бъдат отменени или изменени и други релевантни разпоредби.

В. Други мерки

91. В становището на Правителството е посочено, че е изготвена специална програма за 2006-2009 г. с цел в местата за задържане да се открият 17 000 нови места.

Според Правителството над 50% от целта вече е постигната през първите две години от изпълнението на програмата. Освен това, до края на 2007 г. са създадени 1 500 нови места в бивши училища и казарми в да бъдат отменени или изменени.

Планът също така предвижда до края на 2008 г. да се открият 3 900 нови места, а до края на 2009 г. – още 2 499.

ПРАВОТО

I. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 3 НА КОНВЕНЦИЯТА

92. Жалбоподателят се оплаква, че задържането му в условията на затворите и централите за задържане, в които той е държан от 2003 г., представлява нечовешко и унижително отношение, в противоречие с член 3 на Конвенцията, който гласи следното:

„Никой не може да бъде подложен на изтезания или на нечовешко или унижително отношение или наказание“.

93. Жалбоподателят твърди, че пренаселеността и нехигиеничните условия, които го съпътстват по време на дългите години лишаване от свобода, оказват сериозно въздействие върху физическото му здраве и му причиняват унижение и страдания.

А. Допустимост

1. Предварително възражение на Правителството

94. Правителството изразява предварително възражение, като твърди, че жалбоподателят не е изчерпал всички вътрешноправни средства за защита, с които разполага.

(а) Правителството

95. Правителството потвърждава, че жалбоподателят е подал редица жалби до различни държавни органи. Тези жалби обаче, само с едно изключение, са подадени след датата на подаване на жалбата в Съда. Единствената жалба, подадена преди 11 май 2004 г., се отнася до условията на живот в Центъра за

задържане Wejherowo. Жалбоподателят обаче не изчаква разглеждането на тази жалба преди да внесе настоящата жалба в Съда.

96. Освен това, Правителството твърди, че жалбоподателят е разполагал с няколко ефективни средства за правна защита по Кодекса за изпълнение на наказанията, включително обжалване на всяко незаконосъобразно решение на пенитенциарен орган и жалба до пенитенциарен съдия за условията на задържане, дори при отсъствие на каквото и да е формално решение по този въпрос.

97. Освен това, Правителството твърди, че жалбоподателят е могъл, но не го е направил, да се възползва от средства за правна защита с компенсаторен, регламентиран от разпоредбите на чл. 23 и чл. 24 от Гражданския кодекс във връзка с чл. 445 или чл. 448 на Гражданския кодекс, като предяви иск за обезщетение за евентуални вреди на здравето, претърпени в резултат от неподходящите условия на неговото задържане.

Във връзка с това Правителството препраща към решение на Върховния съд от 28 февруари 2007 г., което за първи път признава правото на лице, лишено от свобода, да заведе граждански иск срещу държавата по чл. 24 във връзка с чл. 448 на Гражданския кодекс за вреди в резултат от пренаселването и неподходящите условия на живот и хигиена в заведение за лишаване от свобода (вж. точки 70-71 по-горе). То също така представя копия от решения, в които националните съдилища са разгледали иски за обезщетения, внесени от бивши задържани лица във връзка с твърдени нарушения на личните им права (вж. точки 72 и 73 по-горе).

Правителството твърди също, че съгласно горепосочените разпоредби жалбоподател може да поиска гражданският съд да издаде разпореждане, изискващо властите на заведенията за лишаване от свобода да прекратят нарушаването на неговите лични права, например, като го премести в друга килия. То не представя никакъв конкретен пример за успешна жалба в това отношение.

Правителството не споменава факта, че на 18 февруари 2008 г. жалбоподателят е внесъл граждански иск за обезщетение, за което жалбоподателят информира Съда в пледоарията си на 25 ноември 2008 г. (вж. точки 70-71 по-горе).

98. Накрая, Правителството посочва, че жалбоподателят е трябвало да подаде жалба до Конституционния съд по чл. 191 във връзка с чл. 79 на Конституцията, като поиска Наредбата от 2006 г. да бъде обявена за противоконституционна.

(b) Жалбоподателят

99. Жалбоподателят оспорва предварителното възражение на Правителството.

100. Той твърди, че съгласно практиката на Съда самото лице трябва да избере правната възможност, която може да се смята за подходяща при

обстоятелствата на неговото или нейното дело, както и правната възможност, към която да се придържа (*Airey c/у Ирландия*, 9 октомври 1979, т. 23, Серия А № 32).

101. В това отношение жалбоподателят припомня, че на 14 март 2005 г. той е подал жалба за общите условия на своето лишаване от свобода до управителя на центъра за задържане в Gdańsk. Жалбата му обаче е счетена за неоснователна (вж. точка 68 по-горе).

102. Нещо повече, жалбоподателят твърди, че не е можел да се възползва от жалба до пенитенциарния съдия по чл. 7 от Кодекса за изпълнение на наказанията. Въпросната разпоредба позволява жалба срещу окончателно решение за задържане на лице в килия под задължителните 3 кв.м., но такова отделно решение никога не е вземано по отношение на жалбоподателя.

103. Накрая, жалбоподателят твърди, че конституционната жалба не е ефективна средство за правна защита при обстоятелствата на делото. Той се позовава на решението на Съда по делото *Pachla*, в което Съдът посочва две важни ограничения на полския модел на конституционна жалба, а именно нейния обхват и формата на удовлетворение, който той предлага (*Pachla c/у Полша*, № 8812/02, 8 ноември 2005 г.).

104. В пледоарията си на 25 ноември 2008 г. жалбоподателят твърди, че на 19 февруари 2008 г. той е завел в Областния съд във Варшава дело за вреди по чл. 23 и чл. 24 от Гражданския кодекс във връзка с чл. 448 на Гражданския кодекс. Жалбоподателят е съдил държавата за твърдяни вреди в резултат на пренаселеността и неподходящите условия на живот във всички заведения да лишаване от свобода, в които дотогава е бил задържан.

Жалбоподателят твърди, че се е възползвал от средството за правна защита, която му предлага гражданското право. Той подчертава обаче, че висящото съдебно производство не подобрява положението му в затвора, тъй като той продължава да бъде задържан при условия, несъвместими със стандартите по Конвенцията.

2. Общи принципи, свързани с изчерпването на вътрешните възможности

105. Съдът отбелязва, че правилото за изчерпване на вътрешните средства за правна защита, съдържащо се в член 35 § 1 на Конвенцията, изисква жалбоподателят да може нормално да прибегне до средства за правна защита, които са на негово разположение и са достатъчни, за да го удовлетворят по отношение твърдяните нарушения. Наличието на въпросните средства за правна защита трябва да бъде достатъчно сигурно не само на теория, но и на практика, като, ако това не е така, те няма да имат необходимата достъпност и ефективност. (вж. освен други източници, *Akdivar u други c/у Турция*, решение от 16 септември 1996 г., *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV, т. 65).

106. В областта на изчерпването на вътрешните възможности съществува разпределение на тежестта на доказателствата. Задължение на Правителството, което твърди, че няма изчерпване, е да убеди Съда, че средството за правна защита е било ефективно и налично на теория и практика към съответния момент, т.е., че то е било достъпно, могло е да осигури удовлетворение по отношение жалбата на жалбоподателя и е предлагало разумни перспективи за успех. Когато обаче това бъде доказано, жалбоподателят трябва да докаже, че средството за правна защита, предлагано от Правителството на практика е било изчерпано или поради някаква причина е било неподходящо или неефективно при конкретните обстоятелства на делото или че са били налице особени обстоятелства, които го освобождават от това изискване (*нак там*, т. 68).

Освен това, член 35 §1 трябва да се прилага с определена степен на гъвкавост и без излишен формализъм. Това означава, между другото, че той трябва реалистично да отчита не само наличието на формални средства за правна защита в правната система на засегнатата Договаряща страна, но също и общия правен и политически контекст, в който те съществуват, както и личните обстоятелства на жалбоподателя (*нак там*, т. 69).

3. Приложение на тези принципи спрямо настоящото дело

107. Прибягването до административните власти може да се смята за ефективно средство за правна защита по отношение на жалби относно прилагането или изпълнението на наредбите за местата за лишаване от свобода (вж., освен други източници, *Boyle и Rice c/y Обединеното кралство*, решение от 27 април 1988 г., Серия А № 131, стр. 26, т. 65). Съдът отбелязва, че преди да внесе тази жалба в Съда, жалбоподателят подава до властите на местата за лишаване от свобода една официална жалба в съответствие с Кодекса за изпълнение на наказанията (вж. точка 68 по-горе). В жалбите си жалбоподателят ясно повдига въпроса за пренаселеността и неподходящите условия на живот в различни центрове за задържане и затвори, в които е държан в определени периоди. Съответните власти, включително компетентните регионални инспекторати на затворническата администрация, са ги сметнали за очевидно необосновани, дори при обстоятелства, когато, както е в случая с центъра за задържане в Gdańsk, пренаселеността е призната от властите (вж. точки 67-68 по-горе).

Следователно в настоящото дело жалбоподателят е използвал средствата за правна защита, посочени от Правителството, макар и да не е успял да осигури удовлетворение на жалбите си.

108. По отношение средствата за правна защита, предоставяни от гражданското право, Съдът отбелязва, че решенията на националните съдилища, на които се позовава Правителството, ясно показват, че преди решенията: на Върховния съд от 28 февруари 2007 г. и на Конституционния съд от 26 май 2008 г. националните съдилища последователно са тълкували чл. 24, § 1 на Гражданския кодекс като обусловен от два елемента, единият от който е, че твърдяното

нарушение трябва да е резултат на незаконосъобразно действие или бездействие. Анализът на съответната съдебна практика в Полша показва, че по времето, когато жалбоподателят подава жалбата си в Съда, се е смятало, че политиката на намаляване на пространството за всяко задържано лице в заведенията за лишаване от свобода съответства на националното законодателство.

Съдът приема, че във вътрешното право действително са настъпили развития след постановяването на горепосочените съдебни решения. Спорадичните решения, постановени в края на 2007 г., стават по-консолидирани през 2008 г. Изглежда националните граждански съдилища са станали по-склонни да констатираят нарушение на личните права на затворниците и да им присъждат обезщетения, когато последните докажат, че са били държани дълго време в неподходящи и нехигиенични условия на живот в килия, в която не се спазва минималният задължителен стандарт от 3 кв.м. на човек.

Като приветства новите моменти в съдебната практика на националните съдилища, Съдът, независимо от това, отбелязва, че Правителството не споменава никакви решения на националните съдилища, свидетелстващи, че лица, задържани в неподходящи условия, са успели да получат подобрене на *status quo*. Гражданските средства за правна защита, посочени от Правителството, са оказва, че са само с компенсаторен характер, тъй като досега никой съд не е постановил разпореждане да се промени положението, което е основание за нарушаване на личните права на лишените от свобода (вж. точки 79-83 по-горе).

Така че личното положение на жалбоподателя не изглежда да се е подобрило от факта, че неговото гражданско дело, заведено по чл. 23 и чл. 24 от Гражданския кодекс във връзка с чл. 448 на Гражданския кодекс е висящо пред националния съд от 19 февруари 2008 г. Напротив, той продължава да бъде държан в килии, които, с изключение на относително кратък период в затвора в Goleniów, са били толкова пренаселени, като и тези в началните етапи на неговото задържане (вж. точки 128-131 по-долу).

109. Следователно, нито по времето, когато жалбоподателят подава жалбата си до Съда, нито в настоящия момент образуването на гражданско производство може да облекчи положението му, така че горепосоченото гражданско дело да може да се сметне за ефективно средство за правна защита по смисъла на чл. 35 §1 на Конвенцията.

Това заключение не засяга решенията на Съда по бъдещи подобни дела, внесени пред него, когато жалбоподателят по време на подаването на жалбата си вече е на свобода или е прехвърлен на място за лишаване от свобода, където условията съответстват на стандартите на Конвенцията. Когато твърдяното нарушение вече не е налице и поради това не може да бъде премахнато със задна дата, единственото средство за удовлетворение е паричното обезщетение. В такива случаи, като се отчита принципът на субсидиарността, не може да се изключи жалбоподатели, които се оплакват от унижително отношение заради условията на

тяхното задържане, да трябва първо да се възползват от гражданския иск, на който се обляга Правителството.

110. И накрая, Правителството представя пример за конституционна жалба, в която дадено лице твърди по същество, че чл. 248 от Кодекса за изпълнение на наказанията е противоконституционен, доколкото той позволява настаняването на лишени от свобода лица в килии под законовия размер за неопределен срок от време.

Съдът взема под внимание решението на Конституционния съд от 26 май 2008 г., в което оспорваната разпоредба е обявена за противоконституционна (вж. алинея 85 по-горе). Съдът обаче отбелязва, че полският модел на жалби до Конституционния съд се характеризира със значително ограничение, що се отнася до формата на удовлетворение, която предоставя. По силата на чл. 190 от Конституцията, главното пряко последствие от решение на Конституционния съд е отмяната на законовата разпоредба, която е била обявена за противоконституционна. Както показва последната практика на Конституционния съд, това пряко последствие не е непременно незабавно. Съдът отбелязва, че на 26 май 2008 г. Конституционният съд обявява чл. 128 на Кодекса за изпълнение на наказателните присъди за противоконституционен, като постановява обаче, че противоконституционната разпоредба трябва да загуби задължителната си сила не по-късно от 18 месеца след датата на решението (пак там). Конституционният съд по посоченото дело действително постановява индивидуална мярка по отношение на автора на конституционната жалба. Това решение обаче по характера си е изключително, тъй като то е взето на принципа на т.нар. „право на привилегията“, който цели да се възнагради лице, което първо е внесло конституционна жалба по конкретен въпрос заради неговото или нейното активно отношение. Освен това, трябва да се отбележи, че практиката на Конституционния съд да разчита на гореспоменатия принцип все още не е трайно установена. Следователно не е сигурно, че той ще се прилага по подобен начин по отношение на всяка конституционна жалба.

От това следва, че индивидуална жалба до Конституционния съд не може да се признае като ефективно средство за правна защита по смисъла на Конвенцията при обстоятелствата на жалбоподателя в конкретното дело.

111. Независимо от горните съображения, може само да се отбележи, че заключението, направено от Конституционния съд в решението му от 26 май 2008 г. (вж. точка 85 по-горе) и от настоящия Съд (вж. точка 147 по-долу), че пренаселеността на местата за лишаване от свобода в Полша към съответния период е била със структурен характер, подкопаваща ефективността на всякакви налични национални средства за правна защита, като ги прави теоретични, илюзорни и неспособни да осигурят удовлетворение по отношение жалбата на жалбоподателя.

В съответствие с това Съдът отхвърля предварителното възражение на Правителството що се отнася до неизчерпването на вътрешните средства за правна защита.

112. Съдът смята също, че настоящата жалба не е очевидно необоснована по смисъла на член 35 §1 на Конвенцията. Той смята освен това и че тя не е недопустима на каквито и да са други основания. Поради това тя трябва да бъде обявена за допустима.

В. По същество

1. Жалбоподателят

113. Жалбоподателят твърди, че условията на неговото задържане в затворите и центровете за задържане, в които е държан от 2003 г., не съответстват на стандартите, съвместими с член 3 на Конвенцията. В частност той се оплаква, че е държан в пренаселени килии с площ по-малка от 3 кв.м. на човек.

114. Жалбоподателят също така се оплаква, че му е позволявано да прекарва извън килията много ограничено време, т.е. той дневно е прекарвал на открито само един час. Жалбоподателят твърди също така, че хигиенните условия в съответните места за лишаване от свобода са били незадоволителни. По-специално, той имал възможност да взема душ само веднъж седмично, а дрехите и спалното му бельо не са били прани достатъчно често.

115. И накрая, според жалбоподателя, проблемът с пренаселеността на местата за лишаване от свобода в Полша има системен характер в смисъл, че той е широко разпространен и постоянен.

2. Правителството

116. Правителството твърди, че по време на неговото задържане жалбоподателят не е претърпял нечовешко или унизително отношение, което да достигне минималното равнище на сериозност по смисъла на член 3 на Конвенцията.

117. Правителството признава съществуването и системния характер на проблема с пренаселеността в местата за задържане в Полша. То обаче твърди, че по време на четири от периодите на задържане на жалбоподателя задължителното изискване относно жизненото пространство на всеки лишен от свобода (3 кв.м.) е било изпълнено. Посочените периоди са следните: в затвора в Sztum (1) от 12 декември 2003 г. до 28 януари 2004 г.; (2) от 23 до 29 март 2006 г. и (3) от 22 юни до 2 август 2006 г.; и центъра за задържане Wejherowo (4) от 13 февруари до 26 април 2007 г. В по-късните си твърдения Правителството отбелязва също, че от 20 февруари 2008 г. до неопределена дата, както изглежда не по-късно от края на 2008 г., жалбоподателят е държан в затвора Goleniów в килия, в която е спазен минималният задължителен стандарт.

118. Нещо повече, Правителството твърди, че санитарните условия и хигиената през целия период на задържане на жалбоподателя са отговаряли на необходимите стандарти. То също така твърди, че жалбоподателят е можел да прекарва средно по два часа дневно извън килията, включително един час в двора на открито.

3. Оценка на Съда

(а) Общи принципи

119. Съдът отново подчертава, че член 3 възплъщава една от най-основните ценности на демократичното общество. Конвенцията абсолютно забранява изтезанията и нечовешкото и унижителното отношение или наказание, независимо от поведението на жертвата (*Labita c/y Италия* [ГК], № 26772/95, т. 119, ЕСПЧ 2000-IV).

Както Съдът многократно е подчертавал, малтретирането трябва да достигне минимално равнище на сериозност, ако трябва да попадне в обхвата на член 3 на Конвенцията. Оценката за това минимално равнище на сериозност е относителна; тя зависи от всички обстоятелства на делото, като продължителност на отношението, неговите физически или психически последствия, а в някои случаи и пола, възрастта и състоянието на здравето на жертвата. Освен това, при преценката дали дадено отношение е „унижително“ по смисъла на член 3, Съдът трябва да отчете дали целта му е да унижи засегнатото лице и дали, що се отнася до обстоятелствата, то се отразило отрицателно върху неговата личност по начин, несъвместим с член 3. Макар и въпросът дали целта на отношението е да се унижи жертвата е фактор, който трябва да се отчита, отсъствието на такава цел не може решително да изключи установяването на нарушение на член 3 (вж. *Peers c/y Гърция*, № 28524/95, т. 67-68, 74, ЕСПЧ 2001-III; *Valašinas c/y Литва*, № 44558/98, т. 101, ЕСПЧ 2001-VIII).

120. Мерките, лишавачи дадено лице от свобода, често може да включват неизбежен елемент на страдание или унижение. Независимо от това, страданието или унижението не трябва да преминават отвъд неизбежния елемент на страдание или унижение, свързан с дадена форма на легитимно отношение или наказание.

В контекста на лишението от свобода Съдът вече е подчертавал по предходни дела, че задържаното лице не загубва защитата на своите права, гарантирани от Конвенцията, поради самия факт на лишаването си от свобода. Напротив, лишението от свобода лица са в уязвимо положение и властите са задължени да ги защитават. Съгласно член 3 държавата трябва да осигури лицето да е държано в условия, които са съвместими с уважението към неговото човешко достойнство, че начинът и методът на изпълнение на мярката не го подлагат на страдания или изпитания с интензивност, която надхвърля неизбежното равнище на страдание, присъщо на задържането и че като се имат предвид практическите изисквания на лишаването от свобода, неговото здраве и състояние да са надлежно защитени.

(*Valašinas*, цитирано по-горе, т. 102; *Kudla c/y Полша* [ГК], № 30210/96, т. 94, ЕСПЧ 2000-XI).

121. Когато се оценяват условията на задържането, трябва да се отчитат кумулативните последици на тези условия, както и конкретните твърдения, направени от жалбоподателя (вж. *Dougoz c/y Гърция*, № 40907/98, т. 46, ЕСПЧ 2001-II). Продължителността на времето, през което дадено лице е задържано в конкретните условия също трябва да се вземе под внимание (вж. освен други *Alver c/y Естония*, № 64812/01, 8 ноември 2005 г.).

122. Огромната липса на пространство в затворническата килия натежава силно като аспект, който трябва да се вземе предвид, за да се установи дали оспорваните условия на задържане са били „унизителни“ от гледна точка на член 3 (вж. *Karalevičius c/y Литва*, № 53254/99, 7 април 2005 г.).

По предходни дела, когато жалбоподатели са имали на разположение по-малко от 3 кв.м. лично пространство, Съдът приема, че пренаселеността е толкова голяма, че сама по себе си оправдава установяване на нарушение на член 3 на Конвенцията (вж. освен многото други дела, *Lind c/y Русия*, № 25664/05, т. 59, 6 декември 2007 г.; *Kantjrev c/y Русия*, № 37213/02, т. 50-51, 21 юни 2007 г.; *Andrey Frolov c/y Русия*, № 205/02, т. 47-49, 29 март 2007 г.; *Labzov c/y Русия*, № 62208/00, т. 44, 16 юни 2005 г.).

За разлика от това, по други дела, когато пренаселеността не е била толкова голяма, че да се постави като проблем по член 3 на Конвенцията, Съдът отбелязва други аспекти на физическите условия на задържането, които имат отношение към оценката за съответствие с тази разпоредба. Такива елементи включват, в частност, наличието на проветряване, достъп до естествена светлина и въздух, задоволително отопление, спазване на основни хигиенни изисквания и възможност да се използва тоалетната в уединение. Така че, дори по дела, когато проблем е била по-голяма затворническа килия – с размери от 3 до 4 кв.м. на затворник – Съдът постановява нарушение на член 3, тъй като факторът пространство е бил съчетан с установена липса на проветряване и осветление (вж. например, дела *Babushkin c/y Русия*, № 67253/01, т. 44, 18 октомври 2007 г.; *Ostrovar c/y Молдова*, №. 35207/03, т. 89, 13 септември 2005 г., и *Peers c/y Гърция*, №28524/95, т. 70-72, ЕСПЧ 2001-III) или липсата на елементарно усамотение в ежедневието (вж. *mutatis mutandis*, дела *Belevitskiy c/y Русия*, №72967/01, т. 73-79, 1 март 2007 г.; *Valašinas*, цитирано по-горе, т. 104; *Khudoiyorov*, цитирано по-горе, т. 106 и 107; *Novoselov c/y Русия* № 66460/01, т. 32, 40-43, 2 юни 2005 г.).

(b) Приложимост на тези принципи към настоящото дело

(i) Пренаселеност

123. Съдът трябва да вземе предвид констатациите на Конституционния съд и на различните държавни власти, които идентифицират системния характер на

проблема с пренаселеността на местата за задържане в Полша (вж- точка 85 по-горе). В тази връзка Съдът препраща към решението от 26 май 2008 г., в което Конституционният съд приема, че дадено лице не може да бъде хуманно третирано в затворническа килия, в която индивидуалното жизнено пространство е под 3 м² (чл. 41 § 4 от Конституцията) и че пренаселеност от такова сериозно естество като това, което е съществувало в Полша, може сама по себе си да се квалифицира като нехуманно и унижително третиране (чл. 40 от Конституцията).

Съдът отбелязва, че текстът на чл. 40 от Конституцията е почти идентичен с този на член 3 от Конвенцията. Затова Съдът, съобразявайки се с принципа на субсидиарност, намира, че горепосоченото решение на Конституционния съд може да съставлява основен критерий в преценката на Съда дали пренаселеността в полските места за задържане нарушава изискванията на член 3 от Конвенцията. В резултат на това всички ситуации, при които задържан е лишен от минималното лично пространство от 3 м² в неговата или нейната килия, ще се считат за сериозна индикация за нарушение на член 3 от Конвенцията.

124. Прилагайки горните принципи към настоящото дело, основната точка в преценката на Съда е жилищната площ, осигурена на жалбоподателя по време на престоя му в центровете за задържане Słupsk, Gdańsk, Wejherowo, Warszawa Mokotów и Wrocław и затворите Sztum, Kamińsk и Goleniów.

125. Правителството признава, че центровете за задържане в Słupsk, Gdańsk и Wejherowo обикновено са били пренаселени по времето, когато жалбоподателят е държан там (вж. точки 11, 28, 41 по-горе). От друга страна, становището на правителството относно точния процент на заетост в килиите на жалбоподателя в тези центрове е избирателно и не е подкрепено от официални документи (вж. точки 11, 27, 29 и 40 по-горе).

Жалбоподателят на свой ред представя копие на писмо от Главна дирекция по изпълнение на наказанията, с което се потвърждава, че във въпросния период пренаселеността варира от 3 до 14% в центъра за задържане Słupsk (вж. точка 17 по-горе), от 3 до 17% в центъра за задържане Gdańsk (вж. точка 39 по-горе) и от 3 до близо 11% в центъра за задържане Wejherowo (вж. точка 49 по-горе).

По-нататък той твърди, че през по-голямата част от времето е държан в килии, в които пространството на човек е било под 3, а понякога дори под 2 м² (виж точки 16, 36-38, 47 и 58 по-горе). В тази връзка жалбоподателят представя своето становище като предоставя копия от подробните регистри на центъра за задържане Gdańsk, за които правителството твърди, че не е в състояние да предостави (вж. точки 35-38 по-горе) и на писмото от директора на центъра за задържане Wejherowo (вж. точка 48 по-горе).

126. Що се отнася до затвора Sztum, правителството признава, че два месеца през 2006 г. жалбоподателят е бил настанен в килия, в която пространството на човек не е било повече от 2,2 м², но през останалото време условията за живот,

които са му осигурени, са в съответствие с националните стандарти (вж. точка 19 по-горе).

Жалбоподателят обаче твърди, че по време на първия и втория му престой в този затвор той е държан в килии, в които личното пространство на затворниците е било съответно 2,6 и 2,25 м² на човек. За целта той подкрепя становището си, като представя писмо, получено от Главна дирекция по изпълнение на наказанията, в което се казва, че затворът Sztum е бил пренаселен с 10% по време на първия престой там на жалбоподателя, с 20% по време на втория му престой и с 25% по време на последния му престой там (вж. точки 24-25 по-горе).

127. Правителството не представя коментар относно затвора Kamińsk.

Жалбоподателят, от друга страна, представя копие на писмо от администрацията на затвора Kamińsk до Министерството на правосъдието, в което се казва, че един месец в средата на 2007 г. жалбоподателят е държан в килия, в която личното пространство на един затворник не е надвишавало 2,7 м² (вж. точка 53 по-горе). Освен това, в полученото писмо от Главна дирекция по изпълнение на наказанията се посочва, че процентът на пренаселване в този затвор се е увеличил с почти 15 % (вж. точка 54 по-горе) през този период.

128. Накрая, в периода след гражданския иск на жалбоподателя за обезщетение, подаден до националния съд поради твърдяни неадекватни условия на неговото задържане, а именно в периода от февруари 2008 г. нататък, жалбоподателят е държан последователно в затвора Goleniów и в центровете за задържане Warszawa Mokotów и Wrocław.

129. Съдът отбелязва, че правителството коментира краткия период на престой на жалбоподателя в затвора Goleniów, но не представя становище относно останалите периоди на престой на жалбоподателя (вж. точки 56, 61 и 64 по-горе). Жалбоподателят от своя страна представя становище относно целия период на престоя му в затвора Goleniów и в центъра за задържане Warszawa Mokotów (вж. точки 57-59 и 62 по-горе). Той обаче не прави каквито и да са коментари относно центъра за задържане Wrocław, в който се намира в момента (вж. точка 64 по-горе).

130. Съдът взема предвид факта, който не се оспорва, че от 20 февруари 2008 г. до неопределена дата, но не по-късно от края на 2008 г., минималният задължителен стандарт от 3 м² площ на човек е спазван в килията на жалбоподателя в затвора Goleniów (вж. точки 56 и 59 по-горе). В същото време обаче Съдът отбелязва, че твърдението на жалбоподателя, че приблизително седем месеца преди тази дата той е държан в килии, в които пространството на човек варира между 2,5 и 2,57 м², не е било оспорено от правителството. Нещо повече, фактът, че максималният капацитет на затвора Goleniów в действителност е бил надвишен с почти 7%, се потвърждава от официалната статистика на Главна дирекция по изпълнение на наказанията (вж. точка 57 по-горе).

Що се касае до центъра за задържане Warszawa Mokotów, в който жалбоподателят е държан от неопределена дата в края на 2008 г. до 13 февруари

2009 г., Съдът, при отсъствието на коментари от страна на правителството, взема предвид становището на жалбоподателя, че предоставеното му пространство в този център варира от 1,75 до 2,5 м² (вж. точка 62 по-горе).

Накрая, Съдът се позовава на официалната обща статистика, потвърдена от правителството, че процентът на пренаселеност в полските затвори и центрове за задържане е все още 8,1% през септември 2008 г. и 4% през юни 2009 г. (вж. параграф 89 по-горе).

131. Съдът отбелязва, че правителството признава, че повечето от въпросните места за задържане са били пренаселени през разглеждания период. Освен това, той не е убеден в твърдението на правителството, което не е подкрепено от безспорни доказателства, че килиите на жалбоподателя, с изключение само на няколко кратки периода от време, са останали незасегнати от този проблем и че условията за живот, които са му осигурени, са отговаряли на стандартите на Конвенцията.

В тази връзка следва да се отбележи също така, че обвиненията на жалбоподателя в пренаселеност до голяма степен са подкрепени от писмото, изпратено до неговия адвокат от Главна дирекция по изпълнение на наказанията и от писмото, изпратено от затворническата администрация до Министерството на правосъдието.

Следователно Съдът намира за установено в необходимата степен на доказване, която се изисква по член 3 от Конвенцията, че повечето от килиите на жалбоподателя, в които той е държан, са били пренаселени над определения капацитет, оставяйки на жалбоподателя лично пространство под 3 м², а понякога и под 2 м². Дори когато килията е била в рамките или под определения капацитет, жалбоподателят обикновено е имал малко повече от 3 м² лично пространство (вж. точки 28, 38 и 42 по-горе).

Във връзка с последното Съдът подчертава, че стандартът на КПИ препоръчва по-висок стандарт за жилищна площ на човек в полските места за задържане от националния законов минимален стандарт, а именно 4 м² (вж. точка 86 по-горе).

Положението на жалбоподателя е утежнено още повече от факта, че той е бил затворен в килиите си през деня и през нощта, с изключение на един час на ден за едночасова разходка на открито и вероятно допълнително кратко време, прекарвано в стаята за развлечения.

(ii) Други елементи

132. Жалбоподателят се оплаква и от много други допълнително утежняващи характеристики на условията за живот и хигиена по време на неговото задържане.

В контекста на становищата на страните Съдът счита за установени следните елементи: (1) на жалбоподателя е била разрешена едночасова разходка навън всеки ден и (2) топъл душ веднъж седмично; (3) той е вземал душ заедно с група съкилийници, равен на броя на наличните души в банята, понякога между

дванадесет и двадесет и пет; (4) спалното му бельо е сменяно на всеки две седмици, а (5) личното му бельо е сменяно обикновено веднъж седмично; (6) през цялото време се е хранел в килията си и (7) общите условия на килиите на жалбоподателя, включително тяхната чистота, вентилация и осветление, са отговаряли на стандартите на Конвенцията.

133. Съдът обръща внимание също така на друг важен елемент, а именно факта, че по време на неговото задържане, което до момента е продължило приблизително шест години, жалбоподателят е прехвърлян двадесет и седем пъти между осем различни затвора и центрове за задържане. Освен това той много често е местен от килия в килия в рамките на всяко от посочените места за задържане. В тази връзка Съдът отбелязва, че твърде честото преместване на едно лице по съществуващата система за ротационни прехвърляния на задържаните може да създаде проблем по Конвенцията. Чрез използването на тази система властите осигуряват краткосрочни и изкуствени облекчения на въпросните лица и на местата, в които процентът на пренаселеност е особено висок. Както се вижда от примера на жалбоподателя в настоящото дело, в контекста на масовата пренаселеност системата не осигурява реално подобрение на ситуацията на задържания. Точно обратното, тези чести прехвърляния по мнението на Съда може да увеличат чувството на безпокойство на лишеното от свобода лице, държано в условия, които не отговарят на Конвенцията (виж *Khider c/у Франция*; № 39364/05; т. 110 и 111).

(с) Заключение

134. Установено е, че жалбоподателят в настоящото дело през по-голяма част от задържането си е разполагал с по-малко от 3, а понякога и по-малко от 2 м² лично пространство в килиите си.

Освен това личното пространство на жалбоподателя е било ограничено, той се е хранел в пренаселената си килия и е трябвало да взема душ заедно с група непознати, чийто брой понякога достигал двадесет и четири човека, и накрая, тъй като той постоянно е бил местен между килиите и централите за задържане и затворите, Съдът счита, че тези условия очевидно не са позволявали елементарен личен живот и са утежнили ситуацията на жалбоподателя (виж *Kalashnikov c/у Русия*, № 47095/99, т. 99, ЕСПЧ 2002-VI).

135. Като се имат предвид обстоятелствата по делото и техният кумулативен ефект върху жалбоподателя, Съдът счита, че безпокойството и лишенията, понесени от жалбоподателя, са надвишили неизбежното ниво на страдание, присъщо на задържането и са излезли извън прага на търпимост по член 3. Следователно е налице нарушение на член 3 от Конвенцията поради условията, в които е държан жалбоподателя от 2003 г. насам.

II. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 8 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

136. Във връзка с проблема за пренаселеността и правото на жалбоподателя на зачитане на неговата физическа и психическа неприкосновеност или правото му на личен живот и защита на неговото лично пространство, Съдът счете за

необходимо да повдигне по своя инициатива въпросът за спазването от страна на Полша на изискванията на член 8 от Конвенцията, който в релевантната си част, гласи следното:

„1. Всеки има право на неприкосновеност на личния ... си живот...

2. Намесата на държавните власти в упражняването на това право е недопустима, освен в случаите, предвидени в закона и необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност или на икономическото благосъстояние на страната, за предотвратяване на безредици или престъпления, за защита на здравето и морала или на правата и свободите на другите.”

137. Съдът отбелязва, че тази жалба е свързана с разгледаната по-горе и следователно трябва да бъде обявена за допустима.

138. След като установи нарушение на член 3, Съдът счита, че не възниква отделен въпрос по член 8 от Конвенцията във връзка с условията на задържане на жалбоподателя. Съдът отбелязва обаче, че Конституционният съд е постановил, че законът, определящ стандартите за условията на задържане в Полша, е противоконституционен (вж. точка 85 по-горе). Това само по себе си би могло да даде основание за нарушаване на член 8 поради неспазване на изискването за “предвидени в закона”.

III. ДРУГИ ТВЪРДЯНИ НАРУШЕНИЯ НА КОНВЕНЦИЯТА

139. Накрая, жалбоподателят се оплаква от това, че не е присъствал на разглеждането на неговото обжалване и на обявяването на резултата от наказателното производство срещу него. Тези оплаквания следва да бъдат разгледани по член 6 § 1 от Конвенцията, който в своята релевантна част гласи следното:

“ Всяко лице, при решаването на правен спор относно ... наказателно обвинение срещу него, има право на справедливо ... гледане от ... съд...”

140. Съгласно член 35 § 1 от Конвенцията обаче:

„Съдът може да бъде сезиран само ... в срок от шест месеца след датата на окончателното решение на националната инстанция”

141. Оплакванията, свързани с хода и резултата от наказателното производство срещу жалбоподателя, са подадени в съда на 9 март 2006 г., а окончателното решение по делото е произнесено от Областния съд в Gdańsk на 3 ноември 2003 г. (вж. точки 72-73 по-горе). Въпреки че жалбоподателят загатва, че това решение не му е връчено веднага, той не посочва дата, която може да бъде взета предвид при преценката за спазването на шестмесечното правило. От това следва, че тази част от жалбата трябва да се счита за несвоевременно подадена и следва да бъде отхвърлена в съответствие с член 35 §§ 1 и 4 от Конвенцията.

IV. ПРИЛАГАНЕ НА ЧЛЕНОВЕ 46 И 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

142. Член 46 от Конвенцията предвижда следното:

- „1. Високодоговарящите страни се задължават да изпълняват окончателните решения по същество на Съда по всяко дело, по което те са страна.
2. Окончателното решение на Съда се изпраща на Комитета на министрите, който следи за неговото изпълнение.”

143. Член 41 от Конвенцията предвижда следното:

„Ако Съдът установи нарушение на Конвенцията или на Протоколите към нея и ако вътрешното право на съответната Високодоговаряща страна допуска само частично обезщетение, Съдът, ако е необходимо, постановява предоставянето на справедливо обезщетение на потърпевщата страна.”

A. Член 46

1. Становища на страните

(а) Жалбоподателят

144. Според жалбоподателя проблемът с пренаселеността в полските места за задържане е от системен характер, тъй като е широко разпространен и продължава да съществува. Много години *status quo* е било легитимирано от практиката на затворническите власти и националните съдилища, които тълкуват чл. 248 от Кодекса за изпълнение на наказанията, неизменно и унифицирано като позволяващ общо и неограничено намаляване на законната площ за живеене от 3 м² на човек.

145. Жалбоподателят се позовава и на становището *amicus curiae* на Хелзинкската фондация за човешки права (*Helsinki Fundacja Praw Człowieka*), което е представено на Конституционния съд в хода на производството, завършило с решението от 26 май 2008 г. (вж. точка 85 по-горе). В този документ се твърди, че официалните данни за пренаселеността в полските места за задържане не са точни. В изчисленията си затворническите власти съпоставят броя на задържаните във всяко място за задържане не с действителното пространство за живеене, а с общата площ на съответното място за задържане, включително стаите за развлечения, физкултурните салони и по-големите единични килии. В резултат на това официалните данни за пренаселеността са доста по-занижени от действителните. Според източници на фондацията в много полски места за задържане, напр. в затворите Warsaw Służewiec, Grodków, Bielsko Biala и Racibórz, разрешеният максимален процент на заетост е надвишен с цели 50%.

Жалбоподателят подчертава, че законно определеното пространство от 3 м² на човек вече е доста по-малко от съществуващите стандарти в други европейски държави. Познавайки се на обосноващото решение на Конституционния съд от 26 май 2008 г. (вж. точка 85 по-горе), той отбелязва, че в Чешката република

минималният законоустановен процент на жилищната площ на човек е 3,5 м²; в Босна и Херцеговина – 4 м²; в България, Румъния, Испания и Австрия – 6 м²; в Германия, Португалия и Финландия – 7 м²; в Хърватия – 8 м²; в Турция – 8-9 м²; в Белгия, Кипър, Италия - 9 м²; и в Гърция, Ирландия и Холандия - цели 10 м². Той изтъква още, че общата площ на килията се намалява в действителност от обема на мебелите и оборудването в нея.

(b) Правителството

146. Правителството признава за съществуването и системния характер на проблема с пренаселеността в полските места за задържане. То обаче подчертава, че след като проблемът вече е идентифициран на национално ниво, са предприети множество мерки за постепенното подобряване на ситуацията и за окончателното решаване на проблема. Правителството отбелязва още, че не съществува голяма вероятност за подаване на други подобни жалби до Съда, тъй като гражданското право в Полша предоставя ефективни средства за правна защита на лицата, задържани в нехуманни и унижителни условия. Вземайки предвид горните съображения и решението на Конституционния съд от 26 май 2008 г., разпореждащо допълнителни реформи в закона и реорганизиране на цялата пенитенциарна система, не се налага на Съда да разпорежда общи мерки в тази посока.

2. Оценка на Съда

147. В този контекст Съдът отбелязва, че приблизително 160 жалби, повдигащи въпрос по член 3 от Конвенцията във връзка с пренаселеността и свързаните с това неадекватни условия за живот и хигиена, в момента са висящи пред Съда. За деветдесет и пет от тези жалби полското правителство вече е информирано.

Освен това, сериозността и структурният характер на пренаселеността в полските места за задържане са признати от Конституционния съд в решението му от 28 май 2008 г. и от всички държавни власти, участващи в производствата пред Конституционния съд, а именно Главна прокуратура, Омбудсмана и Председателя на *Сейма* (вж. точка 85 по-горе), и от правителството (вж. точка 146 по-горе).

Горепосочените статистически данни, заедно с потвържденията на Конституционния съд и държавните власти показват, че нарушаването на правото на жалбоподателя по член 3 от Конвенцията е част от широко разпространен проблем, произтичащ от лошото функциониране на администрацията на затворническата система, недостатъчно контролирана от полското законодателство, което е засегнало и все още може да засегне значителен брой задържани лица, чакащи наказателно производство или излежавачи присъдите си в затворите (вж. *mutatis mutandis* дело *Broniowski c/y Полша* [ГК], № 31443/96, т. 189, ЕСПЧ 2004-V).

Съдът заключава, че в продължение на много години, а именно от 2000 г. най-малко до средата на 2008 г., пренаселеността в полските затвори и центрове за задържане разкрива структурен проблем, изразяващ се в „практика, която е несъвместима с Конвенцията” (виж *mutatis mutandis* дела *Broniowski c/y Полша*, цитирано по-горе, т. 190-191, ЕСПЧ 2004-V; *Scordino c/y Италия (№ 1)* [ГК], № 36813/97, т. 229-231, ЕСПЧ 2006-...; *Bottazzi c/y Италия* [ГК], № 34884/97, т. 22, ЕСПЧ 1999-V във връзка с продължителността на делата в Италия).

148. В тази връзка следва да се напомни, че когато Съдът установи нарушение отговорната държава има правно задължение по член 46 от Конвенцията не само да заплати на засегнатите определените суми чрез справедливо обезщетение по член 41, но и да подбере, под надзора на Комитета на министрите, приемането на общи и/или индивидуални мерки в своя вътрешноправен ред, за да прекрати установеното от Съда нарушение и за предоставяне, доколкото е възможно, на средства за удовлетворение на последиците. Отговорната държава остава свободна, под наблюдението на Комитета на министрите, да избере средствата, чрез които ще изпълни правното си задължение по член 46 от Конвенцията, при условие че тези средства са съвместими със заключенията, изложени в решението на Съда (вж. дела *Scozzari u Giunta c/y Италия* [ГК], № № 39221/98 и 41963/98, т. 249, ЕСПЧ 2000-VIII, и *Broniowski c/y Полша*, цитирано по-горе, т. 192).

149. Съдът отбелязва, че Конституционният съд в своето решение от 26 май 2008 г. задължава държавните власти да приведат ситуацията относно пренаселеността на местата за задържане в Полша в съответствие с изискванията на Конституцията, а именно с приложимите разпоредби, забраняващи, в абсолютен смисъл, мъченията и нехуманното и унижителното третиране. Конституционният съд отбелязва по-конкретно, че освен посочените законодателни изменения властите трябва да предприемат поредица от мерки за преустройство на цялата пенитенциарна система в Полша, за да бъде окончателно решен проблема с пренаселването. Отбелязва се също така, че паралелно с това е желателно да се извърши реформа в наказателната политика за постигане на по-широко прилагане на превантивни мерки, различни от лишаване от свобода.

150. В тази връзка следва да се отбележи, че неотдавна в делото *Kauczor c/y Полша* (вж. *Kauczor c/y Полша*, № 45219/06, т. 58 и сл., 3 февруари 2009 г.) Съдът поддържа, позовавайки се на заключенията на Комитета на министрите на Съвета на Европа, че прекалената продължителност на задържането в досъдебното производство в Полша разкрива структурен проблем, включващ практика, която е несъвместима с член 5 § 3 от Конвенцията. Съдът отбелязва, че решаването на проблема с пренаселеността на местата за задържане в Полша е неизменно свързано с решаването на проблема, идентифициран в делото *Kauczor*.

151. Съдът отбелязва също така, че в продължение на много години властите изглежда са пренебрегвали наличието на пренаселеност и неадекватни условия на задържане, и вместо това са избрали да легитимират проблема въз

основа на национален закон, който в крайна сметка е обявен за противоконституционен (вж. точка 85 по-горе). Както е отбелязано от полския Конституционен съд в решението му от 26 май 2008 г., погрешното тълкуване на съответната разпоредба, която чрез непрецизността си е позволила произволно и за неопределено време задържане на лица в килии под законния размер от 3 м² на човек, санкционира постоянното състояние на пренаселеност в полските места за задържане.

Според Съда тази практика е подкопала върховенството на закона и е била в противоречие с изискванията за специално старание, което властите са длъжни да полагат по отношение на лица в уязвимо състояние, каквито са лишените от свобода.

152. От друга страна, Съдът отбелязва факта, че ответната държава неотдавна е предприела определени общи стъпки за отстраняване на структурните проблеми, свързани с пренаселеността и в резултат от нея – неадекватните условия на задържане (вж. точки 89-91 по-горе). По силата на член 46 от Конвенцията Комитетът на министрите е този, който ще направи оценка на общите мерки, приети от Полша, и тяхното изпълнение, що се отнася до надзора относно решението на Съда. Съдът няма как да не приветства тези действия и смята, че те могат да доведат в крайна сметка до намаляване на броя на задържаните лица в полските затвори и центрове за задържане, както и до подобряване на цялостните условия за живот и хигиена в тези места. Те обаче не могат да имат обратно действие за компенсиране на минали нарушения. Както вече е отбелязано от Конституционния съд обаче (вж. точка 85 по-горе), предвид степента на въпросния системен проблем, трябва да продължат последователните и с дълготраен ефект усилия, свързани с приемането на допълнителни мерки, с цел постигане на съответствие с член 3 от Конвенцията.

153. Съдът е наясно с факта, че решаването на системния проблем с пренаселеността в Полша може да изисква мобилизирането на значителни финансови ресурси. Трябва да се отбележи обаче, че липсата на ресурси по принцип не може да оправдае условия в затворите, които са толкова лоши, че нарушават допустимия праг по член 3 от Конвенцията (вж., наред с другите, дело *Nazarenko c/y Украйна*, № 39483/98, т. 144, 29 април 2003 г.) и дълг на ответното правителство е да организира пенитенциарната система по такъв начин, че да гарантира запазване достойнството на задържаните, независимо от финансови или логистични трудности (вж. Дело *Mamedova c/y Русия*, № 7064/05, т. 63, 1 юни 2006 г.). Ако държавата не е в състояние да гарантира, че затворническите условия отговарят на изискванията на член 3 от Конвенцията, тя трябва да се откаже от своята строга наказателна политика, така че да намали броя на затворените лица или да изгради система от алтернативни средства за наказание.

154. Накрая, Съдът отбелязва появилата се практика в гражданските съдилища, която позволява на затворниците да претендират вреди във връзка с условията в затворите. В тази връзка Съдът иска да подчертае значението на

правилното прилагане от гражданските съдилища на принципите, които са залегнали в решението на полския Върховен съд от 26 февруари 2007 г.

Независимо от това Съдът отбелязва, че граждански иск, заведен по чл. 24 от Гражданския кодекс във връзка с чл. 445 от този кодекс, може по принцип, поради компенсаторния си характер, да бъде полезен само на лица, които вече не са задържани в пренаселени килии, а са в условия, които не отговарят на изискванията на член 3 (вж. точки 108-109 по-горе).

Във всеки случай Съдът отбелязва, че решението на граждански съд не може да окаже въздействие върху общите условия в затворите, тъй като не може да изкорени истинската причина за проблема. Затова Съдът насърчава държавата да разработи ефикасна система за подаване на жалби до властите, контролиращи местата за задържане, и по-конкретно пенитенциарен съдия и администрацията в тези места, които да могат да реагират по-бързо от съдилищата и да разпореждат, когато е необходимо, дългосрочно преместване на задържан в съвместими с Конвенцията условия.

В. Член 41

1. Вреди

155. Жалбоподателят претендира обезщетение за неимуществени вреди в размер на 3 500 евро [EUR].

156. Правителството счита, че претенцията на жалбоподателя е прекомерна.

157. Съдът присъжда на жалбоподателя сумата от 3000 евро за неимуществени вреди за нарушение на член 3.

2. Разходи и разноски

158. Жалбоподателят претендира и 12 евро (приблизително 53 полски злоти (PLN)) за съдебни разноски, извършени пред Съда от неговия адвокат.

159. Правителството заявява, че претендираната сума за разноски на адвоката на жалбоподателя в производството пред Съда е разумна.

160. Съгласно практиката на Съда разноските на жалбоподател във връзка с производството подлежат на възстановяване единствено, доколкото е доказано, че същите са направени действително и по необходимост, както и че техният размер е разумен. В настоящия случай, като взема предвид информацията, с която разполага и посочените по-горе критерии, Съдът смята за основателно да присъди сумата от 12 евро за производството пред Съда.

3. Лихва за забава

161. Съдът счита за уместно лихвата за неизпълнение следва да се базира на пределната ставка по заеми на Европейската централна банка, към която следва да се добавят три процента.

ВЪЗ ОСНОВА НА ИЗЛОЖЕНИТЕ СЪОБРАЖЕНИЯ СЪДЪТ ЕДИНОДУШНО

1. *Обявява* оплакванията по членове 3 и 8 от Конвенцията за допустими, а останалата част от жалбата за недопустима;

2. *Приема*, че има нарушение на член 3 от Конвенцията;

3. *Приема*, че не е необходимо да разглежда отделно оплакването по член 8 от Конвенцията;

4. *Приема*

(a) ответната държава да заплати на жалбоподателя в срок до три месеца от датата, на която решението става окончателно, в съответствие с член 44 § 2 от Конвенцията:

(i) EUR 3000 (три хиляди евро) за неимуществени вреди;

(ii) EUR 12 (дванадесет евро) за разноски;

плюс евентуално дължимия данък по неимуществените вреди и разноските, превърнат в полски злоти по действащия обменен курс в деня на изплащането;

(b) след изтичане на горепосочения тримесечен срок до извършване на плащането се дължи проста лихва върху горната сума в размер, равен на пределния лихвен процент на Европейската централна банка за периода на забава, плюс три процентни пункта;

5. *Отхвърля* останалата част от иска на жалбоподателя за справедливо обезщетение.

Изготвено на английски език и оповестено в писмен вид на 22 октомври 2009 г. в съответствие с Правило 77 §§ 2 и 3 от Правилника на Съда.

Lawrence Early
Секретар

Nicolas Bratza
Председател